

Novomašnik Jože Gregorič (1908–1989) v krogu družine
Vir: NŠAL 532, Zapuščine duhovnikov: Jože Gregorič, šk. 239.

Boštjan Guček

dr. znanosti, župnik v Trzinu, Habatova ulica 15, Trzin
e-naslov: bostjan.gucek@rkc.si

»KONČNO BESEDO BO IZREKLA ZGODOVINA«: KORESPONDENCA JOŽETA GREGORIČA (1908– 1989) Z BOŽJIM SLUŽABNIKOM ALOJZIJE KOZARJEM (1910–1999)

1 UVOD

»Duhovniški poklic ni niti najmanj nazadnjaški. Kdo pa so bili voditelji slovenskega ljudstva v preteklosti, če ne duhovniki?«¹

Zgornja Kozarjeva misel odraža zgodovinsko resničnost, ki so jo duhovniki v ljubezni do naroda in Cerkve živeli temeljito in se s svojimi talenti žrtvovali za dobrobit vseh. Tako kot duhovnika Jože Gregorič in Alojzij Kozar, se (je) na prelomu tretjega tisočletja za pravice Cerkve in za nove rodove duhovnikov in drugih slušateljev žrtvoval tudi naš slavjenec, zaslužni prof. dr. Bogdan Kolar. V prispevku zato predstavljamo dva njegova predhodnika, ki sta v svojem času skušala buditi ljubezen do domovine in vrednot katoliške Cerkve. Delovala sta predvsem na kulturno-literarnem področju. V svojem času sta bila svetilnika krščanstva. S svojim delom in življenjem sta kazala pot svetosti tako v težkih kot lepih trenutkih. To nam še posebej dokazuje Kozar, ki ga bomo, upajmo kmalu, častili kot svetnika.

Osebna korespondenca ne predstavlja kakšnih izjemnih zgodovinskih odkritij, odstira pa pogled v zakulisje dogajanja svojega časa, tudi s tem, česar ne pove. Upamo, da bo tudi ta delček doprinesel k objektivnejšemu presojanju preizkušenj polne in težke zgodovine po drugi svetovni vojni.

Jože Gregorič ima za razliko od Alojzija Kozarja izjemno obsežen ohranjen osebni fond, saj vsebuje 27 škatel in ga hrani Nadškofijski arhiv Ljubljana. Vsebina odraža njegovo ustvarjalno delo in obširno korespondenco z

¹ Klavdija Dominko ur., *V slavi vstajenja. Kronika Kozarjevega leta*, Odranci 2010, str. 94 (dalje: Dominko, *V slavi*).

najrazličnejšimi sloji ljudi, od sorodstva do predstavnikov osrednjeslovenskih kulturnih ustanov, muzejev, profesorjev in sobratov duhovnikov.

Arhivski viri so različno razpršeni.² V škatlah 223–227 najdemo obširne zapise o podobi duhovnika v slovenskem slovstvu, po posameznih avtorjih, pa tudi gradivo za pisanje knjige in končnih člankov. Končno najdemo še prikazano kulturno delo duhovnikov in posamezne duhovnike-kulturne delavce in literate. Med vsem gradivom je tudi korespondenca s pisateljem in pesnikom Alojzijem Kozarjem, za katerega poteka proces za beatifikacijo. Pisma še niso bila objavljena, zato naj tudi to pomaga k hitrejši poti do časti oltarja, obenem pa izpolni nalogo, ki so si jo zadali ustanovitelji publikacije, da širšemu krogu predstavi vire za cerkveno zgodovino.

Kozarjeva zapuščina je shranjena v župnijskem arhivu Župnije Odranci. Kar nekaj pomembnih župnijskih dokumentov je že digitaliziranih (kronika, potek del gradnje cerkve ...), a še ne izdanih. Za urejenost arhiva se trudi Kozarjev nečak, njegov naslednik, župnik Lojze Kozar mlajši. Nekaj dokumentov, sicer raztresenih po različnih tematikah, se najde tudi v Nadškofijskem arhivu Maribor.

2 KRATEK ORIS DRUŽBENO-CERKVENIH RAZMER

Obdobje, ki ga obravnavamo, bi lahko razdelili na dva dela: približno prvih dvajset let po vojni in drugo obdobje od konca šestdesetih let do osemdesetih let 20. stol.

Komunistična oblast po drugi svetovni vojni je družbeni red spremenila v socialistično družbo, ki je postala popolnoma sovražna do vsega, kar je po njihovem mnenju nasprotovalo novi družbeni ureditvi. Glavni notranji sovražnik je postala katoliška Cerkev. Napadi so se dogajali na vse mogoče načine: odstranjevanje križev iz učilnic, prepoved pobiranja darov vernikov, zaslišanja in zapiranje duhovnikov,³ težave pri opravljanju pastoralnega dela duhovnikov brez posebnega dovoljenja OLO, napadi v raznih oblikah, končno ukinjen verouk v šolah itd.⁴

² Odranskemu župniku Lojzetu Kozarju ml., krškemu župniku Dejanu Pavlinu in vsem v Nadškofijskih arhivih v Ljubljani in Mariboru ter Tadeju Cankarju iz Arhiva Republike Slovenije iskrena zahvala za ponujeno pomoč in dokumente v pregled.

³ O obeh omenjenih duhovnikih je UDV odprla dosjeja, ki pa nista ohranjena – imata oznako »črtano« in sta bila najverjetneje uničena v letu 1990. Pri Alojzu Kozarju je očitno šlo za klasičen dosje nadzorovane osebe, ki je bil sicer kratek (omenja se 34 strani); pri Jožetu Gregoriču pa je relacija do UDV manj jasna. Za Kozarja je ohranjen še podatek, da je bil vpisan v kazensko evidenco ter da so v letu 1966 v zvezi z njim vodili predkazenske postopke. Hvala Tadeju Cankarju iz ARS za te informacije.

⁴ Prim. ŽA Odranci, Kronika župnije Odranci, str. 7 (dalje: Kronika Odranci); ŽA Krka, Kronika župnije Krka 1948–, str. 8, 15, 21, 24, 30 (dalje: Kronika Krka). Tukaj samo en opis, ki ga je priobčil Gregorič v tej kroniki, str. 35–36: »V nedeljo 30. sept. je bilo običajno »žegnanje« in romarska nedelja za Dolenjce. [...] Nekako ob 11.30. uri pa priletita dva debela kamna (ca 1,5 kg vsak) skozi okno pri srednji kapeli na ženski strani z vso sio, tako, da sta padla med klopi. Tretji vrženi kamen pa se je menda zadel v omrežje na oknu in ostal na oknu. [...] Uradna preiskava ni mogla nič dognat, a ljudje so skoro s prstom kazali, kdo je bil. Končno bo pa Bog sodil in presodil.«

Vse to je v izjemni meri značilno za prvo obdobje. Po rahli otoplitvi odnosov med Svetim sedežem in SFRJ in podpisom beograjskega protokola leta 1966 so se razmere, vsaj na zunaj, nekoliko umirile in izboljšale.⁵

Ljubljansko škofijo sta v tem času vodila (nad)škof Anton Vovk (1900–1963) in Jožef Pogačnik (1902–1980), lavantinsko/mariborsko pa Maksimilijan Držečnik (1903–1978) in Franc Kramberger (1936). Prof. Peter Kvaternik prvo obdobje po vojni posrečeno poimenuje boj za preživetje. Škofje so se srečevali s težavami pri izvajanju vizitacij, birmanj, s pomanjkanjem duhovnikov. Delo pastorage je dobilo popolnoma nove okvire, ki jih prej niso poznali v okviru liturgije v cerkvah in verskem življenju po družinah. Vodilni katoliški laiki in mnogo duhovnikov je bilo pobitih, pregnanih ali zaprtih. Proti veri je neprestana orkestrirana propaganda, v šolah načrtno razkristjanjevanje. Ta pritisk je dosegel vrhunec leta 1952 z zažigom škofa Vovka in izključitvijo verouka iz šol, Teološke fakultete pa iz sistema javnega šolstva.⁶

Cerkev kljub vsemu ni mirovala, ampak se je v danih okoliščinah skušala čimbolj osredotočiti na župnijsko katehezo. Kljub materialnim težavam (pomanjkanje primernih prostorov za katehezo, učbenikov in drugih gradiv), se je stanje v 60. letih začelo izboljševati. Na škofijski ravni so se začeli ustanavljati katehetski sveti, na župnijski pa so začeli z mladinskimi skupinami, pri verouku so začeli sodelovati laiki.⁷ Ob tem ne smemo zanemariti vpliva drugega vatikanskega koncila, ki je segal ne le na liturgično prenovno, ampak tudi na pastoralno delo, prevajanje in izdajo novih knjig, odlokov in pripomočkov za katehezo.

Glede na obravnavano tematiko moramo obvezno omeniti tudi Ciril-metodijsko društvo (CMD), ki se je izoblikovalo iz skupine duhovnikov, članov in simpatizerjev OF in njihovega glasila *Bilten*. Oblast je z društvom, ne le pri nas, ampak tudi po drugih državah s socialistično družbeno ureditvijo želela vnesti razkol v Cerkev, med sam kler, škofo in duhovnike. Člani so imeli določene ugodnosti (dovoljenje za pastoralno delo, pobiranje darov, pozneje

⁵ Več o beograjskem protokolu, okoliščinah in razvoju diplomatskih odnosov med SFRJ in Svetim sedežem: Marija Čipić Rehar, Priprava, sprejem in pomen protokola med SFRJ in Svetim sedežem, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLII (2002), št. 3, str. 75–90. Tudi prehodi meje so bili, seveda kontrolirano, lažji. Gregorič poroča, da ga je 9. aprila 1969 obiskal nek ameriški škof, ki se je zanimal za škofa Baraga in si je zato hotel ogledati še Dobrnič in Metliko. Prim. Kronika Krka, leto 1969.

⁶ Prim. Peter Kvaternik, Pastoralna v Ljubljanski nadškofiji, v: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* (ur. M. Benedik et al.), Ljubljana 2002, str. 35–36.

⁷ Prav tam, str. 36; Julka Nežič, Pastoralno delo Mariborske nadškofije, v: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* (ur. M. Benedik et al.), Ljubljana 2002, str. 50–51.

zavarovanje ...).⁸ Zanimivo je, da ne Gregorič ne Kozar nista od začetka sodelovala pri društvu in časopisu, saj ju ne najdemo kot podpisnika raznih resolucij ali kot avtorja kakšnega članka.⁹

Predvsem konec 50. letih so se takojšnje povojne strasti nekoliko umirile, *Bilten* je bil ukinjen, namesto njega pa je leta 1949 začela izhajati *Nova pot*, pri kateri je izdatneje sodeloval Gregorič, s posameznimi prispevki pa tudi Kozar. Najprej jo je urejal dr. Stanko Cajnkar (1900–1977), kasneje pa tudi Jože Gregorič. Pozneje je namesto *Nove poti* začela izhajati samostojna revija *Organizacijski vestnik CMD*.¹⁰

»Prva leta po osvoboditvi naše dežele je bilo zavzemanje za dialog s strani duhovščine potrebno mnogo poguma in tveganja. Zato zaslužijo pionirji pri sporazumevanju Cerkve z ljudsko oblastjo še posebno priznanje. Nič novega ni, če povem, da je predstavljalo pravo življenjsko šolo za resnični in konstruktivni dialog v naši republiki na strani duhovščine njihovo stanovsko društvo. Po zaslugi CMD se je začel graditi most med bregovi.«¹¹ Z določene zgodovinske razdalje lahko delno potrdimo tole izjavo, saj so duhovniki, člani CMD, lahko objavljali članke v društvenem glasilu *Nova pot*, sodelovali so z Mohorjevo družbo in tudi tam objavljali svoja dela, kar je za čas po vojni, vse do 60. let bil resničen dosežek. S tem so namreč ohranjali v slovenskem družbenem prostoru literarno pisano besedo in katoliško misel ter vrednostni sistem, ki je bil sicer zbrisan z vseh drugih medijskih kanalov.

V korespondenci najdemo večkrat omenjeno Mohorjevo družbo (MD). MD so potem, ko se je F. S. Finžgar v začetku 50. let umaknil in uredništvo predal Stanku Cajnkarju, hoteli likvidirati.¹² Težave so se vrstile ves povoj-

⁸ Prim. Kronika Krka, str. 28. Več o CMD tudi v mnogih člankih in znanstvenih publikacijah, npr. Anton Vovk, *V spomin in opomin*, Ljubljana 2003, str. 197 (dalje: Spomin). Franc Perko ob tem navaja zanimivo nuncijevu pripombo in svojo hudomušno razlago, saj bi ga Sveti sedež skoraj prepovedal: »Povedal [nuncij Cagna v Beogradu] je, da je ob koncu avgusta [1969] prejel iz Rima odgovor glede našega društva. Bistvo odgovora je v tem: Društvo še ne ustreza zahtevam koncilskih dokumentov o duhovniških društvih, zato ostane za CMD še naprej v veljavi 'non expedit' (za druga duhovniška društva v Jugoslaviji pa 'non licet'). Odgovor vendarle ni popolnoma negativen. Važno je, da pravi: 'še ne ustreza'. Torej dopušča možnost, da bo nekdanj ustrezalo.« Franc Perko, Naše društvo v prihodnosti, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 10–12, str. 379–380.

⁹ Prim. Boštjan Guček, Zgodovinski kontekst izhajanja *Biltena* – glasila duhovnikov članov in simpatizerjev OF, Ljubljana 2001, str. 43sl.

¹⁰ Sicer to ni bila edina revija z versko, katoliško vsebino. V Ljubljani je izhajalo od leta 1945 *Oznanilo*, v Mariboru pa *Verski list*. Leta 1952 je *Oznanilo* prenehalo izhajati, apostolski administrator za Slovensko Primorje, dr. Mihael Toroš (1884–1963) pa je dosegel, da je takrat začela izhajati *Družina*, ki so jo smeli pošiljati po vsej Sloveniji. Vse te izdaje so naletele na več javno nevidnih problemov (ni bilo dovolj papirja, niso smeli povečati naklade, niso želeli tiskati »takemu« škofu, kot je bil Vovk ...). Več o tem: Marijan Smolik, Tisk in drugi mediji v službi oznanjevanja, v: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* (ur. M. Benedik et al.), Ljubljana 2002, str. 205.

¹¹ Iz govora Pavleta Bojca, predsednika Komisije za verska vprašanja, v: *Nova pot* XX(1968), št. 1–3, str. 146–147. Na drugem mestu sicer najdemo očitna pretiravanja in laži, saj je trdil, »da je iskrena želja oblasti iskanje najustreznejšega modusa miroljubnega koeksistiranja z vsemi verskimi skupnostmi brez izjeme. Te želje niso samo izraz ustavnih načel in stremeljenj naše oblasti, ampak so prav tako tudi težnje Zveze komunistov, ki v polni meri prihajajo do izraza v Socialistični zvezi delovnega ljudstva kot vseljudski, odprti in demokratični organizaciji naših občanov, v kateri lahko v polni meri delujejo vsi ljudje dobre volje, ne glede na svoje versko ali ateistično prepričanje.« Iz govora Pavleta Bojca, predsednika Komisije za verska vprašanja, v: *Nova pot*, XX (1968), št. 1–3, str. 146.

¹² Marijan Smolik, Mohorjeva družba od 1919 do 1995, v: *Družba sv. Mohorja: Celovška, Celjska in Goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru 1851–1995*, Celje, Celovec, Gorica 1996, str. 77. Več o povojnem dogajanju prav tam (dalje: Smolik: Mohorjeva).

ni čas, a je Mohorjeva preživela. Pritoževali so se tudi duhovniki, saj so med mohorjevkami izdali tudi kakšno z dvomljivo vsebino, kar v enem od pisem mimogrede omeni tudi Gregorič.¹³ »Hitre osebne in organizacijske menjave so znamenje, da delovanje Mohorjeve kot društva ni bilo enostavno, pravila so bila državno potrjena celo šele spomladi 1980.«¹⁴ Pritožbe so se nanašale predvsem na program izdanih knjig in njihovo vsebino. Župnijski upravitelj v Senovem, Janez Nanut, je v dopisu MD zanimivo zapisal: »Kakor si ne morem zamišljati, da bi se kot župnik bavil s kmetijstvom, tako se tudi na noben način ne morem strinjati, da bi se Mohorjeva družba še nadalje ukvarjala s širjenjem tehnike, gospodarstva in podobnih panog moderne znanosti, kajti časi so se spremenili in so za to poklicani drugi. [...] Mi duhovniki si pač upravičeno želimo knjig, pisanih v duhu krščanske vere in morale, knjig, prežetih od ljubezni do Boga in do bližnjega, knjig, ki bodo vodile naše ljudi po poti popolnosti više in više.«¹⁵

Pritiski političnih oblasti na Mohorjevo družbo se kažejo tudi v dokaj neurejenem arhivu. Kar so lahko uredili v NŠAM, je možno pregledati v fondih MD, vendar so zapisniki sej nepopolni. Večkrat so jih člani uredniškega odbora ali predsedniki skupaj z ostalim arhivom hranili doma zaradi raznih preiskav in podobno, zato so dokumenti v arhivu večkrat tudi razpršeni po različnih (osebnih) fondih.¹⁶ Zanimivo bi bilo enkrat v posebni študiji bolj podrobno prikazati konkretne težave, ki jih je imela MD po vojni.

¹³ Tukaj samo nekaj detajlov pisma, ki so ga duhovniki lendavske dekanije s spodaj na sredini podpisanim Alojzijem Kozarjem poslali založniškemu svetu MD leta 1962, ko je izdal knjigo Dušana Savnika (1919–1975) *Črna celina: prevrat v Afriki*. Knjiga je propagirala razvojno teorijo in enostransko predstavljala probleme v Afriki (npr. misijoni so samo podaljšana roka imperializma): »Mi mohorske knjige priporočamo na prižnici, preden jih dobimo v roke, ker se zanesemo na vas, da ste jo vi prebrali in je v vsakem oziru neoporečna, potem pa dobimo knjigo, ki pomaga rušiti versko zavest našega človeka in jemlje vernikom zaupanje v Cerkev. In ljudje, ki nam zaupajo, trošijo denar za tako nekritično in Cerkvi sovražno napisano knjigo.« NŠAM, Mohorjeva družba, št. 46, dopisi 50. leta, brez kraja in datuma (dalje: NŠAM MD 46). Obstajajo tudi primeri raznih resolucij, o čemer so mimogrede razpravljali tudi na 8. seji Založniškega sveta MD, 20. maja 1967 v Ljubljani. Prim. NŠAM, Mohorjeva družba, št. 47, finančne zadeve, Zapisnik seje; Resolucija mlajših slovenskih duhovnikov MD, Ljubljana, 23. 2. 1967 (dalje: NŠAM MD 47).

¹⁴ Smolik, Mohorjeva, str. 83; NŠAM MD 46, dopis Francu Cukali, mariborskemu proštu o odstopu od MD glavnega urednika Stanka Cajnkarka in tehničnega urednika Jožeta Dolenca, Celje, 19. 8. 1963, št. 649/63.

¹⁵ NŠAM MD 47, dopis ŽU Senovo, 27. 6. 1967.

¹⁶ Hvala Simonu Ozvatiču z MD za te informacije. Z nepopolnim in neurejenim arhivom se namreč soočajo tudi na sami MD. Res je, da so nekateri avtorji (npr. glej literaturo) ob obletnicah (100, 120, 140 let MD) opisali njeno zgodovino dokaj natančno. Zbrani so izdani naslovi in avtorji. Žal ni mogoče najti glavnih urednikov z njihovimi kratkimi življenjepisi in podobno. Detajlno se nihče ni spustil v zgodovino in raziskavo delovanja MD.

3 DUHOVNIK JOŽE GREGORIČ (1908–1990)

Jože Gregorič, rojen 27. novembra 1908 v Delaču,¹⁷ v župniji Fara, je bil eden plodovitejših ustvarjalcev 20. stol. na Slovenskem, predvsem na literarno-zgodovinskem in kulturnem področju.

Po prvi svetovni vojni je obiskoval gimnazijo v Kočevju, ki jo je leta 1928 zaključil z maturo. Pri gimnazijskem študiju sta mu pomagala kaplan Ivan Semič (1893) in katehet ter ravnatelj kočevske gimnazije Frančišek Saleški Watzl (1876–1934), saj je bila doma huda revščina.¹⁸ Do leta 1932 je študiral na Teološki fakulteti v Ljubljani. Posvečen je bil 13. julija 1932 v Ljubljani. Po študiju je bil eno leto prefekt v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano, nato pa je do leta 1939 študiral slavistiko na filozofski fakulteti v Zagrebu, hkrati je bil dušni pastir za Slovence v Zagrebu. Po študiju je bil dve leti suplent na klasični škofijski gimnaziji v Šentvidu, med vojno pa se je vrnil v Zagreb, kjer je skrbel za Slovence. Po vojni je do leta 1954 upravljal župniji Tržič in Lom. Razmere so bile obupne. S kaplanom sta stanovala vsak v drugi gostilni, hrano pa sta dobivala iz tretje.¹⁹ Od leta 1954 do 1970 je bil na Krki,²⁰ do leta 1973, ko se je upokojil, pa na Polici. Do leta 1979 je bil nato pastoralno dejaven na ekspozituri Bevke

¹⁷ »Eden izmed onih, ki sem jih krstil, je pa vendar postal duhovnik, namreč Jožef Gregorič, rojen 27. 11. 1908, ord. 3. 7. 1932, ki me je povabil na svojo novo mašo, ki jo je daroval 10. julija 1932.« NŠAL 596, zapuščine duhovnikov, F. S. Finžgar, šk. 415. Viktor Kragl (1883–1951) na drugem mestu dodaja: »S posebnim veseljem sem šel 10. julija 1932 k Fari v Kostel na novo mašo Jožef-a Gregorič-a, skateremu sem kot pri farski kaplan dne 28. nov. 1908 ob 3h pop. podelil zakrament sv. krsta.« Prav tam, str. 243. In drugje: »V juliju sem dobil izredno vabilo, s katerim me je novomašnik Jožef Gregorič, kateremu sem kot kaplan v Fari pri Kostelu 28. novembra 1908 podelil zakrament sv. krsta, vabil na svojo novo mašo.; kako naj ne bi z veseljem pohitel na novo mašo svojega krščenca, vrhu tega še prvega svojega krščenca, ki ga je Gospod izbral za svojega služabnika. Iz Brezji, kjer sem 8. 7. maševal, sem se odpeljal v Kočevje, med potjo sem iskreno pozdravljajl Novo Štifo. Drugo jutro me je avtobus potegnil v Kostel, kjer sem maševal na Vrh pri sv. Miklavžu, potem obiskal na Klancu pri sv. Štefanu pokopališče, kamor so k večnemu počitku odnesli tako mnogo nekdanjih dobro mi še poznanih bivših faranov; dolgo čez poldne sem se mudil na njihovih grobovih, popoldan pa prišel do veličastne farne cerkve M. Vnebovzetja, ki je bila za novomašniško slavlje že vsa odeta v same lilije in zelenje. Še isti večer in celo naslednje dopoldne sem imel veliko posla v spovednici. Po cerkveni novomašni slovesnosti so se zbrali svatje z novomašnikom v župnišču v obednici; nisem se mogel premagati, da ne bi vsaj v dveh daljših napitnicah ne dal duška, česar je bilo srce polno ob spominu na svoja najlepša dušno-pastirska leta in na delo, čegar sadovi so vidni nad tolikimi svati. Pozno zvečer sem došel nazaj v Ljubljano.« NŠAL 580, zapuščine duhovnikov, Viktor Kragl, šk. 3, neobjavljen tipkopiš Žalost in veselje podeželskega župnika, str. 378, 617–618.

¹⁸ V enem od pisem med vojno mu oče odgovarja: »Čela družina te lipu pozdravi in tati dan vedit da smo tvoje pismo dobili ki si nam pisal iz Zagreba preko šišo ubljublamo in tudi pakat ki nam si poslau po bauerjevi johani in use kaj je bilo noter denarje, srajce in tudi poplate oboje in ti se lepu zahvalimo usi na tojve daru ki nas nisi iše pozabo na nas danas manko ti iše podpiraš svojo močjo sej od drugod nas nima kedo.« NŠAL, 532, Zapuščine duhovnikov, Jože Gregorič, šk. 215, pismo z dne 10. 8. 1943. Več o tem tudi sam Gregorič v svojih spominih: Iz Kostela v Kočevje, v: 50 let slovenske gimnazije v Kočevju, Kočevje 1969, str. 78–85.

¹⁹ Prim. Vovk, Spomin, str. 155.

²⁰ »Dne 3. spet. 1965. sem dobil dekret za župnijskega upravitelja na Krki (štev. 2.106, 2. sept. 1965). Ob škofovi vizitaciji prejšnji mesec sem pokazal pismo bivšega krškega župnika Fr. Jeraše (pisano 14. avg. 1964!), kjer mi sporoča, da se je odpovedal krški žup., izstopil iz ljubljanske nadškofije in je inkardiniran v škofijo Dodge City v Cansasu. [...] Krško župnijo sem prevzel v upravo 14. sept. 1965, istega dne, ko se je začelo četrto zasedanje vatikanskega cerkvenega zbora.« Kronika Krka, leto 1965. »Dne 28. II. 1967 je nadškof dr. Jožef Pogačnik podpisal dekret, s katerim je dosedanji žup. upravitelj Jože Gregorič imenovan za župnika župnije sv. Kozma in Damijana na Krki.« Kronika Krka, leto 1967.

pri Vrhniki. Zadnjih deset let življenja je preživel v samostanu Stična, kjer je 5. septembra 1989 umrl in je tam tudi pokopan.²¹

Prejel je najvišja državna odlikovanja: leta 1974 red bratstva in enotnosti s srebrnim vencem, čez štiri leta pa še red zaslug za narod s srebrnimi žarki. Veliko je sodeloval pri CMD, predvsem pri glasilu *Nova pot* in pozneje pri Slovenskem duhovniškem društvu, kjer je bil 1974–1978 predsednik, med letoma 1971 in 1978 pa je urejal društveno *Glasilo Slovenskega duhovniškega društva*.

Sodeloval je z raznimi časopisi in založbami (*Slovenec*, *Domoljub*, *Slovenski gospodar*, *Dom in svet*, *Družina* in predvsem *Mohorjeva družba*).

Njegovo življenje, delo za kostelski slovar in bibliografijo so natančno popisali Stanislav Južnič, Drago Samec in Peter Weiss v delu *Domoznanec in kulturni delavec Jože Gregorič. Kostelski ponos na slovenskem leposlovnem nebu*.²²

Na njegovo življenje in delo so močno vplivali nekateri posamezniki, ki so bili njegovi sošolci ali pa vzorniki, med njimi posebej Fran Saleški Finžgar, ki mu je celo pridigal na novi maši, prijateljeval je z Jožetom Šeškom in družino Bojc.²³ Zanimariti pa ne smemo niti hudih notranjepolitičnih bojov in mednarodnih trenj v času gimnazijskih let, ki so gotovo oblikovale Gregoričev značaj in razmišljanje.²⁴ Tukaj je prav, da dodamo oceno prijatelja Zdravka Trohe, ki jo povzema Južnič v svojem prispevku: »Gregorič je z žalostjo v srcu opazoval slabe cestne povezave Kostela, ki so postajale eden od poglavitnih krivcev za zaostajanje Kostela. Izseljevanje domačinov je bilo neustavljivo in Gregoričevo srce se je zaprlo za politike vseh barv, potem ko je izračunal, kako hitro se redči kostelsko prebivalstvo.«²⁵

²¹ Večino njegovih osebnih dokumentov, dekretov in spričeval hrani NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Jože Gregorič, šk. 215. Jože Horvat je (feljitoni v več številkah) v *Delu*, 11. decembra 1989, torej že posthumno objavil članek Vrnitev h Kolpi ali en dan z Jožetom Gregoričem, v katerem opisuje Gregoričevo zadnjo pot v Kostel. Jože ga je peljal skupaj z ženo in prijateljico. Omeni, da je z njim v avtu »78-letni starček, blag in vseveden Kostelec, slavist in duhovnik, [...] ki mu človek še ne bi pripisal njegovih let, govori mirno, z modrostjo človeka, ki je okusil mnogokaj in življenje lahko opazuje z distance.« *Delo*, št. 285, str. 4. Feljtone sklene 20. decembra 1989, ko opisuje obisk na domačiji pri Gregoričevem bratu Tonetu. Prim. *Delo*, št. 293, str. 5.

²² Stanislav Južnič et al. *Domoznanec in kulturni delavec Jože Gregorič*, Ljubljana 2011, str. 28 (dalje: Južnič, *Domoznanec*). V Gregoričevem življenjepisu opisuje tudi zagrebška leta, ko je študiral slavistiko. Leta 1935 ga je obiskal sošolec Jože Šeško (1908–1942). »Za Šeškovo službo je skušal posredovati celo pri vodilnem slovenskem katoliškem politiku, dr. Janezu Evangelistu Kreku, vendar brez pravega uspeha, saj je gimnazijski profesor Miroslav Gorše, knjižničar čitalnice in ob koncu vojne celo kočevarski ravnatelj (50 let slovenske gimnazije v Kočevju 1969: 10), v Beograd sproti pošiljal ovadbe proti Šeškovim domnevno komunističnim vplivom na kočevsko mladino; te so bile seveda polne neokusnih podtikanj.« Južnič, *Domoznanec*, str. 28. Razen Goršetovega ravnateljstva ne navede vira, vendar težko domnevamo, da bi Gregorič posredoval pri Kreku, ki je umrl leta 1917, oba sošolca pa sta bila takrat stara komaj devet let. Razen, če je prišlo do napake in je mišljen minister dr. Miha Krek, kateremu je Gorše res pošiljal lažne ovadbe, zato je pri njem za Šeška posredoval celo Gregorič, kakor pojasni v pismu Šešku iz Zagreba, 24. maja 1938 (Troha 1997, 12). Po pričevanju Pucija (1969, 108–109) Šeško po odslovitvi iz profesorske službe na gimnaziji v Mariboru, preiskavi in za tem zaporu leta 1933, nikoli več ni imel redne službe, čeprav je zanj posredoval tudi Pucelj, ki pravi, da »od buržoaznih oblasti ni hotel sprejeti niti koščka kruha«, ampak se je preživljal z inštrukcijami (1969, prav tam). Troha (1997, 12) pa, zanimivo, omenja Gregoriča, ki mu je skušal preskrbeti službo kot svojemu najbolj zvestemu in vdanemu prijatelju.

²³ Prim. Južnič, *Domoznanec*, str. 21, 23.

²⁴ Prim. Južnič, *Domoznanec*, str. 20.

²⁵ Prim. Južnič, *Domoznanec*, str. 22.

V njegovi zapuščini najdemo tudi mnenje o sodobnih medijih – radiu. Očitno ni bil preveč navdušen nad novotarijami, ampak je rajši imel klasično obliko dela, kakor se ga je navadil v mladih letih, zato tudi očitno ni bil preveč navdušen nad novimi tehnologijami in digitalizacijo (pisalni stroj, računalnik ...).²⁶ Na literarnem področju pa ne moremo mimo vpliva, ki ga je nanj imel Fran S. Finžgar (1871–1962), ki je bil od leta 1896 leto in pol kaplan v Kočevju. Na njegovo poklicno pot sta močno vplivala dr. Anton Breznik (1881–1944) in Jakob Šolar (1896–1968),²⁷ ki sta v Zavodu sv. Stanislava poučevala slovenščino in tudi Gregoriča usmerila v slavistiko.²⁸

4 DUHOVNIK ALOJZIJ KOZAR (1910–1999)

O duhovniku, pisatelju in pesniku je doslej izšlo že kar nekaj literature, saj je od leta 2015 po dekretu Kongregacije (danes Dikasterij) za zadeve svetnikov božji služabnik in zanj poteka proces za beatifikacijo. V tem prizadevanju je ključnega pomena delo njegovega nečaka, Lojzeta Kozarja ml., in postulatorke Klavdije Dominko.

Alojzij Kozar je bil rojen 11. novembra 1910 v Martinju na Goričkem. Gimnazijo je obiskoval v Murski Soboti in na Ptuj, po maturi pa vstopil v mariborsko semenišče in bil leta 1936 posvečen v duhovnika. Do druge svetovne vojne je kaplanoval v Trbovljah, Hrastniku, Brežicah in Turnišču. Med vojno je bil pregnan v Hosszúpereszteg in v Körmend na Madžarskem. Po vojni je bil kratek čas župnik v Veliki Polani, od novembra 1945 najprej pa ekspozit v Odrancih in pozneje župnik. Upokojil se je leta 1991. V Odrancih je ostal vse do svoje smrti, 29. aprila 1999.²⁹

Poleg župnikovanja in pisanja je opravljal vrsto cerkvenih služb. Bil je len-davski dekan in član Sveta za cerkveno glasbo, za pastoralno sociologijo, član

²⁶ Verjetno s kančkom jeze in slabe volje je na listku pribeležil misli o radiu. Skriva jo kar nekaj resnice tudi za današnjo, digitalno dobo. »Radio / Nekaterim je radio postal vsebina življenja. / R.[adio] jim nadomešča prijatelja in razgovorja z njim. / R.[adio] jim nadomešča sprehod in lepoto narave. / R.[adio] jim nadomešča mašo in vsako službo božjo. / Ženi r.[adio] nadomešča moža – možu nadomešča ženo.

Ljudje se bojijo biti pet minut sami s seboj – s svojo vestjo. / Radio misli namesto ljudi – radio ima svoje mnenje, ki ga vsi sprejemajo. R. jim vliva tožbo in obup – R.[adio] napoveduje lepo in grdo vreme – po njem se ravna in jih na izletu pere dež, doma pa jim pripeka sonce. / R.[adio] jim pomirja živce, pa so vsak dan bolj živčni in razdražljivi, nemirni in razburljivi. / R.[adio] je narkotikum in opium, radio je alkohol.

R.[adio] jim nadomešča jutranjo in večerno molitev: prvo, ko se zjutraj prebudijo, je misel na radio, obrnejo gumb, ki jim iz neznanega vsemirja prinese neke glasove – in zvečer, na postelji leže, obračajo gumb. Jaz sovražim radio.« NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Jože Gregorič, šk. 236, snopič št. 191: različne ocene in misli, leto 1945.

²⁷ Ob Breznikovi smrti je v svoj liturgični koledar zapisal: »Za mene je to obakrat važna novica: prvič smrt takšnega veččaka v slovniških in slovanskih vprašanjih ter ugled, katerega je dr. Breznik pridobil škof. gimnaziji, drugi pa bo s tem nastala praznina, katero bom moral najbrž jaz zamašiti in zapustiti zagrebske Slovence. V šoli bomo dr. Beznička že še nadomestili, toda kdo ga bo nadomestil v naši znanosti, kdo se bo tako poglubil v našo besedo in s tolikšno pridnostjo spremljal njen razvoj v preteklosti, v sedanjosti in v bodočnosti?!« NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Jože Gregorič, šk. 219.

²⁸ Prim. Južnič, *Domoznanez*, str. 23–24.

²⁹ Prim. Lojze Kozar ml., ur., *Dober in nezlomljiv*, Župnija Odranci, Odranci 2017, str. 9–10 (dalje: Kozar, *Dober*); Dominko, *V slavi*, str. 1.

katehetskega sveta, član medškofijskega katehetskega sveta, Škofijskega pastoralnega sveta, Komisije za oznanjevanje pri medškofijskem pastoralnem svetu. Obenem je vodil otroške in odrasle pevske zборе v župniji in dekaniji, spodbujal ljudsko petje, zbiral stare ljudske pesmi. Četrto stoletje je urejal *Stopinje*, zbornik pomurskega pastoralnega področja. Sodeloval je pri sestavljanju učbenikov za verouk, urejal pastoralno statistiko mariborske škofije. Za svoje delo je prejel več nagrad: Trubarjevo plaketo za življenjsko delo, mednarodno nagrado za kratko prozo Serra International in škofijsko odličje sv. Cirila in Metoda, leta 1965 pa je dobil častni naziv monsinjor.³⁰

Kozar je v Odrancih pustil neizbrisen pečat. Že novembra 1945 se je sestal odbor, na katerem so se dogovorili o nabavi materiala za novo cerkev. Slabe četrto stoletje je trajal boj za novo cerkev in gradnjo. Najprej je oblast zasegla nabavljeni material, potem so postavili zasilno leseno cerkev. Današnja cerkev so uspeli postaviti šele v tretjem poskusu. Pri njeni gradnji je prišlo do hude nesreče, ko se je zrušil del novozgrajene kupole. Pri tem je umrlo osem faranov, katerih imena so vklesana na podpornih stebrih cerkve.³¹ Tragedija ga je gotovo močno zaznamovala, saj je poleg smrti sledila preiskava, obtožbe po časopisih o nestrokovnem delu in tudi sodišče.³² Sodni proces se je vlekel dve leti in Kozarju močno najedal živce. Kozar je dogodke natančno razložil in popisal ves potek v kroniki. Problem je nastal predvsem v tem, da niso imeli statičnega izračuna za gradnjo kupole, vsi pristojni organi pa so kljub temu načrte potrdili in dali dovoljenja za gradnjo.³³

³⁰ Prim. Lojze Kozar ml., Kozarjeva življenjska pot, v: *Župnik neuničljivega upanja*. Posebna revija o Božjem služabniku Alojziju Kozarju ob 25. obletnici smrti, Ljubljana 2024, str. 5.

³¹ Kozar je ob tem zapisal: »14.3. – Najstrašnejše, kar se je moglo zgoditi. Venec sezidane kupole se je ob 9,20^h podrl in pokopal pod seboj 13 zidarjev in 7 delavcev. Od teh so 3 zidarji in 1 delavec bili deloma ???[sic.] takoj mrtvi, drugi so umrli v bolnici. Od delavcev na tleh je bil 1 ubit, vsi drugi nepoškodovani. Ostali zidarji in delavci so nekateri dobili zlome, pretres možgan, nekateri pa so bili samo močno obtolčeni. Nesreča je hotela, da so prav takrat pripeljali z dvojno vprego opeko v cerkev in je od teh ubilo 1 žensko in 1 otroka, 2 ženski pa močno ranilo, zlomilo oba voza in ubilo 3 krave. V nekaj minutah so prihiteli vsi ljudje iz vasi in smo rešili, kar se je še rešiti dalo. Kakor sodnji dan za našo župnijo! Naša velika radost se je v hipu spremenila v brezmejno žalost, naše upanje skoraj v obup. 17.3. – Danes je bil pogreb žrtev nesreče. 6 krst se je zvrstilo pred oltarjem, pridiga je bila zunaj, ker je množica pokrila ves prostor okrog in v cerkvi. Pog. obrede je opravil g. škof ob asist. 7 kanonikov in bilo je navzočih 39 duhovnikov. Kako neizsledna so Tvoja pota, Gospod!

21.3. – Pokopali smo še sedmo žrtev nesreče, da je število polno, sveto – 7.

14.7. – Prvi dan razprave je umrl še 8. To pa zaradi sepse. Stanje je bilo zaradi poškodb že zadovoljivo, dobil pa je zastrupljenje in je podlegel. Pokopali smo ga na dan nove maše 17. julija letos. To je osma žrtev, OSMI STEBER naše cerkve. Zdaj lahko vsak stebel poimenujemo po eni žrtvi!

12.6. Sklenili smo z 'Graditeljem' v Beltincih pogodbo, da prevzema delo pri cerkvi. « ŽA Odranci: Dnevnik gradnje nove cerkve (neobjavljen zvezek); Kronika Odranci, str. 57.

³² Prim. Pet mrtvih pod ruševinami, v: *Delo*, 15. marca 1966, št. 71, str. 10; Odrance je zagrnila žalost, v: *Delo*, 16. marca 1966, št. 72, str. 8; Zidali so brez strokovnega vodstva, v: *Delo*, 20. marca 1966, št. 76, str. 8; Nesreča pri gradnji nove cerkve v Sloveniji, v: *Ameriška domovina*, 21. marca 1966, št. LXIV, str. 1. V slednjem poročilu so se vzdržali obtožb o nestrokovnosti.

³³ Kronika Odranci, str. 58–60. Kozar je ob tem zapisal: »Če torej strokovnjak in oblastni organ ni imel nobenih pomislekov pri gradnji kupole, kako bi jih mogel imeti župnik, ki ni ne pravnik, ne gradbeni strokovnjak.« Prav tam, str. 59.

5 KORESPONDENCA MED DUHOVNIKOMA

V dokumentih je ohranjeno vse, kakor sta avtorja zapisala, tudi vse podčrtano ali prečrtano besedilo. Naslove periodike in knjig smo zapisali ležeče, kakor ustreza pravilom. Prav tako smo poenotili različne zapise datumov. Dodano besedilo za lažje razumevanje (razni dopisi ali podpisi in izpisane okrajšave) so v oglatih oklepajih.

Kozar je pri Mohorjevi družbi objavljajl v letih 1962, 1968, 1971, 1975, 1979, 1986 in 1990.³⁴ Marijan Smolik ga v članku o *Mohorjevi po prvi svetovni vojni* označi, da je bil »še bolj priljubljen Lojze Kozar, morda pisatelj z največ leposlovnimi naslovi v povojni Mohorjevi«.³⁵

Zanimivo, da je Gregorič samo urejal, ne pa tudi izdajal svojih del, saj ga v seznamu avtorjev ne najdemo.³⁶ Mnogo je objavljajl v drugem, predvsem periodičnem tisku, v *Novi poti* in *Družini*. Njegova natančno obdelana bibliografija je objavljena v omenjeni monografiji, posvečeni njemu, v drugem delu, ki jo je sestavil Peter Weiss.³⁷

V korespondenci obstaja 23 pisem in voščilnica, ki jih po datumu, kraju in komu je namenjena predstavljamo v spodnji tabeli. Dodan je še vir, kje se dokument nahaja. Natančen vir je naveden pri samih dokumentih.

Tabela: seznam korespondence med Gregoričem in Kozarjem po datumu:

Datum, kraj	Komu	Vir
4. 2. 1957, Odranci	Gregoriču	NŠAL
nedatirano	Kozarju	NŠAL
7. 2. 1957, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
30. 1 1969, Odranci	Gregoriču	NŠAL
1. 2. 1969, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
14. 2. 1969, Odranci	Gregoriču	NŠAL
3. 3. 1969, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
17. 4. 1969, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
21. 4. 1969, Odranci	Gregoriču	NŠAL
23. 4. 1969, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
25. 4. 1969, Odranci	Gregoriču	NŠAL

³⁴ Leta 1962 *Takšen prag*; 1968 *Pajkova mreža*; 1971 *Materina ruta*; 1975 *Licenciat Janez*; 1979 *Vezi in zanke*, 1986 *Kamen in srce*, 1990 *Neuničljivo upanje*. Prim. Družba sv. Mohorja: Celovška, Celjska in Goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru (1851–1995), Celje, Celovec, Gorica 1996, str. 146, 148–149, 151, 153, 158, 161. Ob tem je izdajal še članke v raznih revijah in šmarnice.

³⁵ Smolik, Mohorjeva, str. 76.

³⁶ Marijan Smolik, *Imensko kazalo avtorjev*, v: Družba sv. Mohorja: Celovška, Celjska in Goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru (1851–1995), Celje, Celovec, Gorica 1996, str. 173, 175.

³⁷ Južnič, *Domoznaneč*, str. 58–115. Bibliografijo je Weiss razporedil v osem tematskih sklopov: literarno ustvarjanje, etnologija, literarnozgodovinsko in jezikoslovno delo, verstvo in teologija, sestavki s področja kulture, ocene in poročila o razstavah, poročila in predstavitve ter notice, prevodi.

Datum, kraj	Komu	Vir
30. 4. 1969, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
24. 12. 1969, [s. l.]	Gregoriču	NŠAL
17. 4. 1970, Odranci	Gregoriču	NŠAL
22. 4. 1970, Krka	Kozarju	ŽA Odranci
[3. 3. 1971, Krka]	Pripombe K.	NŠAL
9. 3. 1971, Polica	Kozarju	ŽA Odranci
10. 3. 1971, Odranci	Gregoriču	NŠAL
21. 3. 1982, Stična	Kozarju	ŽA Odranci
3. 5. 1982, Stična	Kozarju	ŽA Odranci
5. 6. 1982, Odranci	Gregoriču	NŠAL
7. 6. 1982, Stična	Kozarju	ŽA Odranci
28. 2. 1983, Stična	Kozarju	ŽA Odranci
17. 6. 1986, Stična	Kozarju	ŽA Odranci

Razen enega dopisa je Gregorič vsa pisma pisal ročno. Kozar pa ima večino pisem tipkanih na pisalni stroj. Zanimiv je razvoj medsebojnega prijateljstva. Sprva vidimo, da sta se duhovnika, kakor je bilo običajno pred vojno, vikala, kar se je ohranilo vse do koncila. V pismih od konca 60. let pa se vljudno tikata kot dobra prijatelja in sodelavca.

Korespondenca se začne leta 1957 in traja skoraj trideset let z večjimi presledki, vse do zadnjega pisma v letu 1986. Večina korespondence zajema čas od leta 1969 do 1971. Zanimivo je tudi, da v korespondenci, razen ene voščilnice, ni bilo najti nobenih drugih razglednic ali voščilnic, vsaj za vmesno obdobje presledkov, čeprav sta očitno oba avtorja zelo skrbno arhivirala svoje zapise in dokumente.

Vsebina njune korespondence se vrti v glavnem okrog glavnih Kozarjevih del: *Pajkove mreže* in *Materine rute* ter nekaterih pesmi. Kozar vedno znova želi Gregoričevo oceno njegovih del in seveda objavo v kateri izmed publikacij. Iz korespondence se še bolj izostri problem Mohorjeve družbe po drugi svetovni vojni, ki je krmarila med Scilo in Karibdo.

Obenem iz pisem zasije iskrena, medsebojna bratska spodbuda k ustvarjanju. Po eni strani Gregorič spodbuja Kozarja, ker je nujno potreboval avtorje in gradivo za *Novo pot* in MD, po drugi strani pa je tudi Kozar spodbujal Gregoriča, da je dokončal delo *Podoba duhovnika v slovenskem slovstvu*.³⁸

Gregorič ga nekaj pred prvim pismom v njuni korespondenci označi, ko ocenjuje povest *Takšen prag*: »Kozarja že nekaj let srečujemo v mohorskem

³⁸ Jože Gregorič, *Podoba duhovnika v slovenskem slovstvu*, Družina 1979 (dalje: Gregorič, *Podoba*). Gregorič je o tem pisal že leta 1954. Po delih je v več člankih objavljal v *NP*, *Glasniku SDD* in v *Znamenju*. Ob tem je Gregorič zapisal: »Ker je moja misel, ki je bila hkrati vabilo k delu, ostala brez odmeva, sem se obravnave lotil sam. Tukaj podajam sadove svojega dolgoletnega dela.« Gradivo in več o tem: NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Jože Gregorič, šk. 225; prim. Gregorič, *Podoba*, str. 3–4; 231.

Koledarju in v Novi poti (ps. Martin Borič), kjer je priobčil nekaj črtic in meditacij. Značilne so zlasti njegove zgodbe iz otroškega sveta, v katerih se je poglobil v duševnost otroka. [...] Kozarja lahko imenujemo psihološkega realista, ker se vztrajno pogloblja v zapleteno človeško duševnost in odstira njene nasprotujoče sestavine. Pri tem pa prihaja do izraza njegova lirična narava, saj poleg nastopajočih oseb v povesti po župniku izpoveduje tudi lastno notranjost. [...] S Takšnim pragom se je Kozar uvrstil med najboljše sotrudnike, kar jih danes premore Morhorjeva družba.»³⁹

Kozar je roman *Pajkova mreža* pripravil očitno že v 50. letih, a je izšel šele leta 1968 pri MD.⁴⁰ V ozadju je bilo tudi vprašanje nesreče pri gradnji cerkve v Odrancih in posledično sodnega procesa proti župniku Kozarju, zato so izdajo romana prepustili v presojanje predsedniku Bojanu Zavašniku.⁴¹ Na priporočilo Gregoriča iz leta 1957, da bi povest imela le pet poglavij, se Kozar očitno ni oziral, saj je ohranil očitno za Gregoriča predolgo opisovanje stranskih oseb in 12 poglavij.⁴² Gregorič je pozneje, glede na pozitivne odzive bralcev, nekoliko omilil oz. spremenil mnenje, ki ga je imel na začetku ter Kozarju celo čestital za izvrstno delo. V oceni je med drugim zapisal: »Kozar se je v povesti dotaknil mnogih in važnih življenjskih vprašanj: skrivnosti trpljenja, sklepanje zakonov ne iz ljubezni marveč iz gospodarskih razlogov in med sorodniki, dušnih in telesnih nevarnosti naših ljudi v tujini, materinstva, alkoholizma itd. Ne gre mu za opisovanje zunanjih dejanj, temveč vztrajno in dosledno razčlenja duševne vzgibe svojih ljudi, njihove odločitve v različnih situacijah.»⁴³

Pri romanu *Materina ruta* v ospredje stopijo nasprotja v uredništvu MD, Gregoričev odhod iz uredništva in očitna nesoglasja glede seznama knjig za določena leta. Dolžini in določeni vsebini je nasprotoval tudi Gregorič. Zato je roman najprej izšel leta 1971 pri celovski MD, za slovensko področje ga je pri Ognjišču izdala AASP šele 1973. Tudi tukaj Kozar ni upošteval Gregoričevih priporočil in je poglavja ohranil, tudi vsebino, povezano z »župnikovimi hlačami«.⁴⁴

³⁹ Jože Gregorič, Med novimi knjigami, v: *Nova pot*, XV (1963), št. 2–4, str. 188–189.

⁴⁰ Kozar, *Materina ruta*, Koper 1973.

⁴¹ Prim. NŠAM MD 47, Zapisnik 7. seje Založniškega sveta, 17. 9. 1966 v Ljubljani. Zavašnik je imel pomisleke za izdajo, Gregorič pa je priporočil, naj se izda leto pozneje, »kar bi bilo pisatelju v tolažbo ob hudi nesreči«. Predlog izdaje je bil sicer podan že leta 1965, na 5. seji Založniškega sveta, 9. oktobra 1965 v Ljubljani.

⁴² Prvi dve orišeta razmere doma in pripravo na pot. Tretje poglavje prinese pot v Francijo in nastanitev v prvi gostilni vse do šestega poglavja, ko se preseli na novo lokacijo. Tam se zgodba zaplete z Olgo in francoskima bratoma. Šele ob koncu 11. poglavja se poslovi in odide domov, čemur je Kozar posvetil sklepno, 12. poglavje. Lojze Kozar, *Pajkova mreža*, Celje 1968. Očitno je imel Kozar v začetku še precej daljše besedilo, kar pri predlogu za izdajo leta 1965 na seji ZS omenja Alojzij Osterc: »Pisatelj je temeljito predelal in skrčil prvotno redakcijo svoje povesti, ki obravnava socialne in narodnostne probleme naših ljudi, kar bi bilo poučno tudi za današnje občinstvo.« NŠAM MD 47.

⁴³ Jože Gregorič, Med novimi knjigami, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 1–3, str. 99 (dalje: Gregorič, Med novimi 1969).

⁴⁴ Lojze Kozar, *Materina ruta*, Koper 1973, str. 63 sl., tudi o suknjiču, str. 77 sl. (dalje: Kozar, *ruta*).

Kozar je sam o vsebini svojih del zapisal: »Večina mojih povesti, zgodb in črtic se godi v mojem otroškem svetu, na meji Porabja ali v Porabju samem, kajti ta svet je najbolj moj, meni najbolj domač, ker so tam pognale moje korenine, v vse druge pokrajine, kamor me je popeljala življenjska pot sem bil samo presajen, pri tem pa je še vedno precej korenin ostalo doma.«⁴⁵

Gregorič mu med drugim očita tudi nekoliko pesimizma, dekadence in depresije, ki se izraža v nekaterih delih, kar pa ni težko razumeti. Kozar je namreč poleg drugih težkih trenutkov (težave z gradnjo cerkve ...) doživljal tudi revščino in zaostalost vzhodnega dela Slovenije po vojni in posledično izseljevanje, predvsem mladih, kar ga je gotovo napolnilo z bolečino in nelagodjem.

Kozar ni pisal samo leposlovja, ampak je veliko objavljal tudi v *Novo pot*, stanovsko glasilo CMD. Vsebina prispevkov je bolj biografsko duhovne narave, saj je objavljal meditacije za duhovniške dneve posvečenja, osebne avtobiografske vsebine in nekrologe.

6 SKLEP

Gregorič in Kozar sta bila med najvidnejšimi katoliškimi literarnimi ustvarjalci po drugi svetovni vojni. Če Kozarja lahko ocenimo kot enega najplodovitejših literarnih ustvarjalcev po vojni, po drugi strani lahko Gregoriča ocenimo kot najplodovitejšega katoliškega strokovnjaka in ustvarjalca na področju literarne zgodovinske kritike, kulture, jezikoslovja in pozornega opazovalca vsega kulturnega, literarnega in etnološkega ustvarjanja po drugi svetovni vojni. Vse to odseva iz njegovih del, bibliografije in osebnega fonda. Nobeden od njiju se ni želel spuščati v dnevno politiko oz. v politiko sploh, ampak sta imela za cilj to, kar so tudi ustanovitelj MD želeli: »Spoznali so, da je knjiga tisto mogočno sredstvo, s katerim je moči zavest ljudi usmerjati v to ali drugo smer,«⁴⁶ kar je omenil Boris Zihelr v članku ob 100-letnici MD. Trudila sta se, da bi zavest ljudi ohranjala krščanske vrednote, družino, slovensko zavest in ljubezen do Cerkve. Seveda ne moremo mimo mnogih njunih sodelavcev. Poleg duhovnikov, ki so bili blizu povojni oblasti ali so vsaj z njo na nek način komunicirali in so zato tudi lahko marsikaj uresničili (Cajnkar, Trstenjak, Janežič ...), je bilo še nekaj drugih laikov, ki so sodelovali na obeh straneh. Tako je bila izpolnjena želja oblasti po nadzoru, Cerkev pa je v omejenem obsegu sploh lahko izdajala gradivo. Namen Cerkve po oznanjevanju evangelija je bil tako do določene mere dosežen, seveda v popolnoma spremenjenih okoliščinah glede na čas pred vojno.

⁴⁵ Lojze Kozar, *Korenine mojega življenja*, v: *Oznanjenje. Zbornik za krščansko omiko in kulturo*, Haloze 1982, str. 28 (dalje: Kozar, *Korenine*).

⁴⁶ Boris Zihelr, *Ob stoletnici Mohorjeve*, v: *Koledar Mohorjeve družbe 1953*, Celje 1952, str. 115.

Kljub morebitnim različnim pogledom in včasih razhajanjem, v svojem delu nista popustila, ampak sta se z vso vnemo poleg pastoralnega dela in odgovornega gospodarstva na župnijah posvečala literarnemu ustvarjanju. V vsem tem sta bila kljub pritiskom in težkem položaju po vojni, lahko rečemo, zelo uspešna. Brez tega dela duhovnikov bi v povojni zgodovini zevala velika luknja, posledice pa bi gotovo čutili tudi na duhovnem področju. Naj bo zato tudi ta prispevek simbolična zahvala in ovrednotenje njunega dela na duhovnem področju slovenskega naroda po drugi svetovni vojni.

PRILOGE

Korespondenca med Gregoričem in Kozarjem

Dokument št. 1: Odranci, 4. 2. 1957

Vir: NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.

Spoštovani gospod profesor!

Lani sem gospodu Stanku Cajnkarju poslal v oceno svojo povest *Pajkova mreža*. Sporočil mi je o njej svoje mnenje in me je obvestil, da jo je dal ali uredništvu *Družine*, ali pa Vam, točno se ni mogel spomniti, zato sem se oglasil najprej osebno, nato še s pismom pri g. uredniku v Ljubljani, toda obvestil me je, da rokopisa še do zdaj ni prejel. Zato se obračam na Vas, če je morda rokopis pri Vas, da mi ga vrnete po pošti, ali pa ga izročite g. uredniku *Družine*, kjer ga bom ob priliki prevzel. Vsekakor pa Vas prosim, da me obvestite, ali je rokopis pri Vas, oziroma komu ste ga izročili. Iščem ga namreč že več mesecev, pa ga ne morem najti.

Obenem Vas tudi lepo prosim, da mi o povesti napišete svoje mnenje, kako Vam ugaja in kaj oz. kako bi jo bilo treba predelati, da bi bila primerna za *Družino*. G. urednik mi priporoča, naj se o tej stavri[sic.] posvetujem z Vami. Krajšati se kaj prida menda ne bo dalo, saj bi jo moral, da bi bila psihološko bolj dognana, še razširiti.

Hvaležen Vam bom, če mi odkrito napišete svoje vtise ob branju in sodbo tako o celoti kot o posameznostih.

S spoštovanjem Vas lepo pozdravljam

[Podpis] Lojze Kozar

Naslov: Lojze Kozar, Odranci p. Beltinci

Odpisal sem mu takoj po prejemu pisma 7. feb. 1957 [Dopisal Gregorič z nalivnikom.]

*Dokument št. 2: L. Kozarju*⁴⁷

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.*

Napisal sem Vam, da ni to, kakor sem mislil – in kakor ste želeli – po mojem mnenju je ~~splo~~ danes sploh velika napaka, da se ljudje ~~premalo~~ skrbni pisoči duh.[ovniki] slov.[venski] premalo med seboj poznamo in se po svojem delu premalo popravimo. Kako zanimiva so pisma naših literatov pred 100 – 70 – 50 leti! In s kakšnim užitkom jih človek bere. Koliko modrosti in poezije je v njih.

Zato sem tudi napisal tista dva članka (v *Org.[anizacijskem]* v.*[estniku]* in v *Novi poti*),⁴⁸ da bi morda vzpodbudil še koga, ki med duh.[ovniki] ima dar in veselje, do pisanja in umet.[nosti] oblikovanja. Seveda mora delo, ki je namenjeno javnosti, biti pripravljeno tudi na kritike.

Dokument št. 3: Krka 7. 2. 1957.

Vir: ŽA Odranci, *zapuščina Alojzija Kozarja.*

Dragi gospod sobrat!

Najlepša hvala za pismo, ki sem ga danes dobil! Pravzprav sem se Vašega pisma že prej nadejal, ker sem Vašemu prijatelju g. M. Jeriču⁴⁹ pred 14 dnevi precej izčrpno povedal svoje mnenje o Vaši povesti »*Pajkova mreža*« in mu rekel, naj Vam moje misli pove. Ker se on morda tega ni upal, Vam bom tukaj na kratko razložil svojo sodbo; prosim, da moje misli sprejmete z isto dobrohotnostjo, s kakršno Vam jih razodevam.

Povest v sedANJI obliki ni porabna za tiste ne pri *Družini* ne pri Moh.[orjevi] družbi. Kar čedno zamisel ste preveč razvlekli in se razpisali o stvareh, ki k stvari malo spadajo in naših bralcev ne bi zanimale: razmerje med Veroniko in obema franc.[oskima] fantoma v hiši, kamor je prišla v službo! Priznam, da znate dobro opazovati ljudi in naravo, ampak preveč ste se dali zapeljati svoji želji po psihologiziranju. Za nas je važna usoda Veronike in njena pot, ne pa psihologija hromega franc.[oskega] fanta, njegovega razuzdanega očeta in brata. To so stvari, ki se omenijo le mimogrede, kot okvir dejanja, v Vaši povesti pa to zavzema vsaj

⁴⁷ Nedatirano pisanje na koščku iztrganega papirja zapisano po originalu z vsemi napakami.

⁴⁸ Morda je to članek Jožeta Gregoriča, Joža Vovk, v: *Nova pot*, IX (1957), št. 4–9, str. 177, kjer med drugim omenja seje uredniškega odbora *Nove poti*: »Naši pogovori na teh sejah so postajali čedalje zaupnejši in že dobivajo ono obliko, ki sem si jo vedno želel in si jo še želim: da bi se duhovniki, ki imajo smisel za slovenstveno delo in čutijo nagnjenje, zmožnost in veselje do slovstvenega ustvarjanja, prijeteljsko pogovorili, si odkrito povedali svoje mnenje ter si med seboj svetovali in pomagali, kakor so si nekoč naši slovstveni delavci.«

⁴⁹ Mihael Jerič (1909–1980) je novo mašo pel v Turnišču leta 1936, nato je bil kaplan, med okupacijo aretiran skupaj z duhovnikoma Danijelom Halasom in Ivanom Camplinom ter preživel 18 mesecev v zaporih v Budimpešti. Po izpustitvi je do konca okupacije kaplan na Madžarskem. Po vojni je bil župnik v Kobilju do leta 1963. Vpisal se je v CMD in bil od leta 1969 do smrti glavni tajnik društva, zato se je tudi preselil v Ljubljano. Nekaj časa je tudi urejal *Glasnik duhovniškega društva* in *Družinsko pratio*. Prav zato sta bila gotovo z Gregoričem povezana med seboj. Prim. Marko Vugrinec, *Jerič, Mihael*: <https://www.obrazislovenskipokraj.in.si/hu/oseba/jeric-mihael/> (pridobljeno: 24. 7. 2024).

tretjino pripovedovanja. Prav tako je preobsežno pripovedovanje o Olgi, medtem ko je oni šofer, ki je Veroniki pomagal v začetku povesti in ki se na koncu z njo poroči, odločno preveč skopo obdelan. Za takšen konec bi morala Olga z njim vsaj pismene zveze ohraniti in njegova zvesta ljubezen naj bi ji bila v oporo zoper slabe vplive na Francoskem. Najbolje je obdelan slov.[enski] izseljenski duh.[ovnik] in njegova pomoč Olgi in Veroniki. Kratko, pa vendar vse povedano, in označen je duh.[ovnik] sam ter njegovo duhovniško delo med izseljenci.

Ko sem bral Vašo povest, sem dobil vtis, da bi Vam uspele krajše črtice, kjer bi se poglobil v posamezen problem ali pojav, v *P.[ajkovi] mreži* pa ste se lotili odločno preobsežne snovi. Če bi hoteli »*P.[ajkovo] mrežo*« predelati, bi po mojih mislih smela obsegati le kakih 15–20 strani Moh.[orjevega] koledarja, to se pravi kakih pet kratkih poglavij: 1) Odhod z doma, 2) –3)–4) v Franciji, 5) Vrnitev domov. Naj Vam ne bo žal za trud, ki ste ga vložili v delo! To je pač edina šola za pisatelja, lepi lirični vložki pa bodo porabni tudi drugod.

Rokopis Vaše povesti sem 22. I. 1957. izročil v prodajalni Moh.[orjeve] družbe v Ljubljani, Gornji trg 14. Pišite tja ali pa se oglasite osebno, če Vas bo pot pripeljala v Ljubljano. Če pa boste želeli še kakšno mojo misel, sem Vam vedno na razpolago. Najlepši pozdrav! Gregorič Jože

Dokument št. 4: Odranci, 30. 1. 1969

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.*

p. Črensovci[sic.]⁵⁰

Predragi,

pošiljam ti nekaj proizvodov in te prosim, da jih pregledaš in oceniš in mi napišeš o njih svoje mnenje. Naslovi niso dokončni. Natipkal sem jih zdaj, preden dam list v ovojnico, brez pravega premisleka.

V slučaju, da bi bile, vsaj nekatere, godne za tisk, bi me zelo veselilo, če bi jih hotel sprejeti v Mohorjev koledar za prihodnje leto.

Čakam tvoje sodbe in te prav lepo pozdravljam

Tvoj [podpis] Lojze Kozar

Dokument št. 5: Krka, 1. 2. 1969.

Vir: ŽA Odranci, *zapuščina Alojzija Kozarja.*

Dragi Lojze!

Prisrčna hvala za pismo in poslane pesmi. Če bi bil vedel, kako si me s pošiljko razveselil, bi bil pesmi že prej poslal.

⁵⁰ Kozarjev dopis. Sicer tipkopis.

Prav vseh petero je godnih za tisk! Toda moja želja in prošnja je, da jih dovoliš tiskati v *Novi poti*, kjer nam primanjkuje dobrega gradiva, za mohorjev[sic.] Koledar pa, kjer imamo gradiva preveč in se zanj ne mudi, pošlješ kaj novega, -gotovo imaš še kakšno pesem za moh. Koledar ali pa bi prihranil (če do konca maja ne moreš ničesar poslati) pesem o materi (*Hrepenenje po materi*). Tudi bi pesmi, objavljene vse skupaj, ker se dopolnjujejo, učinkovale mnogo močnejše, kakor če eno po eno, razkropljene, prinese Koledar. Tudi obravnavajo vse duhovniško motiviko.

Siliti Te seveda ne morem, povedal sem le svojo željo in prošnjo. Če pa ne dovoliš, da bi pesmi šle v NP (uvrstili bi jih že v prvi zvezek 1969, št. 1–3),⁵¹ Te lepo prosim, pošlji čimprej – ali vsaj v 14 dneh – kakšno drugo pesem ali prozni prispevek za *Novo pot*.

Vem, dragi sobrat, da imaš čez glavo duhovniškega dela. Toda zavedaj se, da si poleg Cajnkarija, ki se je v glavnem že izpisal, edini duhovnik pri nas, ki more kaj večjega in močnejšega v leposlovju ustvariti. To pa je tudi Tvoja naloga pred časom in slovenstvom. »*Pajkova mreža*« je izšla in povest žela odobravanje in pohvalo (moja ocena bo izšla v NP 1969, 1–3).⁵² Mohorjevka za l. 1969 je zmanjkalo. Zdaj je torej zopet sonce posijalo na naš prag, a nam manjka dobrih povesti. Št. Kušar⁵³ je napisal v *Cerkev v sed.[anjem]* času priznanje in priporočilo Mohorjevi, da mora dvigniti na noge vse duhovnike, Tebe pa vreči s tečajev.⁵⁴

Zato, dragi Lojze, zelo želim, naj bo ta pošiljka pesmi prelomnica v Tvojem odnosu do NP in do Mohorjeve, pa tudi do mene, ki gorim za obe. Da se mi boš večkrat oglasil in zlasti večkrat kaj poslal. Delaj, Delaj, piši, dokler je dan! Ti ne veš, koliko deset tisočev hrepeni po lepi knjigi in kakšen je njen uspeh. Tradicija Finžgarja, Meška, Jalna, Kmeta ne sme zamreti!

Najlepše pozdrave! Tvoj J. Gregorič

⁵¹ *Hrepenenje po materi*, *Blestenje in Sestane* je Kozar objavil v *Novi poti*, XXI (1969), št. 1–3, str. 59–60.

⁵² »*Pajkova mreža* je druga Kozarjeva povest, ki je napolnila Slovenske večernice (leta 1962 je izšel *Takšen prag*, gl. NP 1963, 188–189). *Pajkova mreža* se od *Takšnega praga* v marsičem razlikuje, predvsem pa ni tako mračna. [...] Bogastvo misli, podanih v izbrani besedi, plemeniti in dobri ljudje, ki se ne dajo zbegati niti najslabšim zgledom in vplivom, to so trajne odlike te lepe povesti.« Gregorič, Med novimi 1969, str. 97–99.

⁵³ Štefan Kušar (tudi Kušer) (1910–2002) je bil rojen na Križnem vrhu, novo mašo je obhajal leta 1936. Po raznih kaplanskih mestih in medvojnem izgonu na Hrvaško je bil po vojni župnik v Črešnjicah (1946–1960), nato devet let v Keblju, nato devet let pri Sv. Jerneju v Ločah, potem pa upravitelj in končno zopet župnik. Kot izreden organizator je dosegel, da so Črešnjice dobile telefon, asfaltno cesto in avtobusno povezavo s Celjem. Zelo je bil ponosen, da je bila njegova župnija v tistem času na prvem mestu po številu naročnikov *Družine*, *Ognjišča* in Mohorjevih knjig, k čemur je tudi spodbujal v zgoraj omenjenem članku. Prim. Ana Miličević, *Kušer, Štefan*: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/kuser-stefan/> (pridobljeno: 26. 7. 2024). Dobil je tudi različne nagrade in imenovanja. Leta 1993 je postal častni konzistorialni svetovalec v Mariboru. Prim. *Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, Ljubljana 2000, str. 495 (dalje: *Letopis*).

⁵⁴ Štefan Kušar, *Alma Mater Mohorjana kliče*, v: *Cerkev v sedanjem svetu*, 3(1969), št. 1–2, str. 27–29. Kušar sicer izrecno nikjer ne omenja Kozarja, omenja pa resne težave Mohorjeve v letu 1967–68, ko je izdala delo p. Vladimirja Truhlarja *Pokoncilski katoliški etos* in delo Emane Pertla in Miše Krašovic-Pertl *Naše življenje*. V članku kritizira padec naročnikov po letu 1968 in spodbuja duhovnike k zavzetemu zbiranju naročnikov MD.

Dokument št. 6: Odranci, 14. 2. 1969

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.*

Dragi Jože!

Prav lepa hvala za Tvoje ljubeznivo pismo. Kar se tiče poslanih pesmi, bi mi bilo seveda ljubše, če bi izšle v Koledarju, toda če ni upanja, da bi mogle iziti vse naenkrat (v letošnjem imajo nekateri tudi po šest pesmi), pa bi prosil, da bi prišla v koledar Mladost ali pa Javorove gosli, drugo pa naj pride v *Novo pot*. Kaj sodiš Ti o tem, meni se zdi, da je *Mladost* najbolj dognana. Da bi jih videl rajši v Koledarju, je samo zaradi tega, ker ga več ljudi bere. *Novo pot* pa imajo naročeno večinoma duhovniki, pa še ti jo bolj malo berejo.*

Če morda rabiš za *Novo pot* kakšno meditacio[sic.], ti jo lahko pošljem. Treba jo bo samo nekoliko skrajšati. Je pa za duhovniški dan, dan posvečenja in bi zato prišla v poštrev meseca junija.

Za Koledar sem namenil neko zgodbo po resničnem dogodku, imam pa samo še prvopis, ki mora nekaj dni počivati, potem Ti ga pa pošljem na ogled. Je nekakšna hvalnica življenju na deželi, torej sodobna tema, samo z zelo neso-
dobnim, zastarelim gledanjem nanjo. Toda jaz ne znam in ne morem drugače gledati.

Veš, kaj mi je prišlo zadnjič na misel? Da bi bilo dobro, ko bi imeli Slovenci knjigo, v kateri bi bili zbrani sestavki oziroma poglavja naših slovenskih pisateljev, ki pozitivno obravnavajo vprašanje Boga, vere itd. Naša mladina je namreč bolj ali manj prepričana, da so vsi naši kulturniki bili brez vere, samih »naprednih« = brezverskih idej. Tako knjigo bi najlažje Ti sestavil, saj si naletel na to gotovo večkrat, ko si iskal duhovnikov lik pri naših pisateljih. Misli na to.

Prisrčno Te pozdravljam in želim vse dobro

Tvoj [podpis] Lojze Kozar

*Koliko je to res, je za vsakega duh.[ovnika] žalostno znamenje (Janžekovičevi članki in še marsikaj). Vplivaj na vsakogar, da bo bral!⁵⁵

Dokument št. 7: Krka 3. 3. 1969.

Vir: ŽA Odranci, *zapuščina Alojzija Kozarja.*

Dragi Lojze!

Najlepša hvala za zadnje pismo.

⁵⁵ Opombo zabeležil in zapisal Gregorič.

S poslanimi pesmimi bom naredil, kakor želiš: tri sem že oddal za prvi zvezek *Nove poti* 1969 (št. 1–3), *Mladost* (po mojem »*Ranjena mladost*«) in *Javorove gosli* pa bom izročil Dolencu⁵⁶ za Mohorjev Koledar.⁵⁷

Praviš, da duhovniki bolj malo berejo *Novo pot*. To je žalostna resnica. Ne samo *Novo pot*, tudi mohorske knjige in druge nekateri malo berejo, nekateri pa samo naslove v *Družini* in *Ognjišču* preletijo. Če moreš, vplivaj na takšne. Toda moje prepričanje je: kdor se ni zaljubil v knjigo do mašniškega posvečenja, se tudi pozneje ne bo. Takrat je v bistvu že vsak izdelan. Ljudje ne berejo morda [ne?] zato, ker nimajo časa (kakor se izgovarjajo), marveč zato, ker živijo tako prazno duhovno življenje, da ne vedo s knjigo kaj početi... Tega midva ne bova spremenila, a ni nič razveseljivo.

Meditacijo za duhovnike mi ob priliki pošlji; če ne moreš v marcu, pa v aprilu, menda jo bom lahko spravil v drugi zvezek *Nove poti* (št. 4–6).⁵⁸

O tisti knjigi, iz katere bi se videlo, kako slovenski pisatelji pozitivno obravnavajo vprašanje Boga, premišlujem, pa bi jo bilo mnogo težje sestaviti, kakor se zdi na prvi pogled. Naši pesniki in pisatelji so sicer marsikaj o Bogu izrekli, vendar so to trenutne izjave, trenutna doživetja, ki si dostikrat nasprotujejo; vzemimo samo Župančiča! Jaz za sedaj nameravam, ko se mi bo nabralo dovolj gradiva in se bo ponudila priložnost, ravno te članke o duhovnikih pri sloven. [skih] pisateljih strniti v knjigo. Ob tem, kako nekdo gleda na duhovnika in njegovo poslanstvo v družbi, kako sodi o vlogi in delu Cerkve v zgodovini, se indirektno pokaže, kaj misli o Bogu in veri vanj. Dodal bi še kratek pregled kulturnega dela, ki so ga na Slovenskem opravili duhovniki. Menim, da bi tudi takšna knjiga ugodno odmevala med ljudmi, tudi med mladino.

Prav lepe pozdrave!

Tvoj J. Gregorič

⁵⁶ Jože Dolenc (1912–1994) se je po osnovni šoli v Železnikih in maturi v škofovih zavodih 1938 vpisal v bogoslovje, a je pred posvečenjem izbral pot laikata ter študiral na FF slovenščino in svetovno književnost. Kot krščanski socialist se je pridružil OF in bil izgnan v Dachau. Po vojni je bil nekaj časa urednik pri *Slovenskem poročevalcu*. Stalno je bil pod pritiskom, naj vstopi v KPS, vendar je ostal zvest veri in Cerkvi. Posledice je kmalu občutil, saj je ostal brez službe. Hrbet so mu obrnili celo najožji sodelavci. Najprej je dobil skromno službo korektorja pri MD, od 1953 pa je ob dr. Stanku Cajnkharju postal urednik MD. Za MD je urejal koledar, pridobival literarne in strokovne sodelavce. V svojem času je verjetno največ naredil za MD. V koledarju za leto 1970 je kar 23 njegovih prispevkov. Bil je tudi odličen prevajalec (angleščina, nemščina, italijanščina) pri različnih založbah (Mladinska knjiga, Prešernova družba, Cankarjeva založba). Prim. Silvester Čuk, *Dolenc, Jože*: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/22845-joze-dolenc-1912-1994> (pridobljeno: 26. 7. 2024).

⁵⁷ *Javorove gosli* in *Ranjena mladost* sta izšli v *Mohorjevem koledarju* 1970, Celje 1969, str. 46. Prav tam je izšla tudi povest *Kako lepa je naša hiša*, str. 60–68.

⁵⁸ Lojze Kozar, *Meditacija za duhovnike*, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 4–6, str. 123–128. Na podlagi takrat že uveljavljenih operacij in presaditev srca Kozar razmišlja, kako je našim duhovnim srcem, ki se tudi večkrat utrudijo, izrabijo in ostarijo, da bi jih bilo treba zamenjati. Ob tem predstavi temeljne kreposti: srčno dobroto, iskrenost, srčnost, vztrajnost, pravičnost in vljudnost. Prim. prav tam, str. 125–128.

Dokument št. 8: Krka 17. 4. 1969

Vir: ŽA Odranci: zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze!

Včeraj sem bil v Ljubljani in videl, da bo prvi zvezek *Nove poti* (števil. 1–3) v nekaj dneh dotiskan in nato razposlan. Čas je že!

To pa obenem pomeni, da moram čimprej zbrati gradivo za drugi zvezek (št. 4–6) in ga oddati v tiskarno. Zato Te lepo prosim, da mi čimprej pošlješ obljubljeno meditacijo za duhovniški dan. Ni je treba nič krajšati, če bo potrebno, bom že jaz to opravil. Če bomo z delom pohiteli, bo za letošnji duhovniški dan že v rokah naročnikov in mnogi bodo zanj zelo hvaležni. Velikonočni prazniki so minili, zato upam, da boš mogel kmalu poslati. Če pa imaš še kaj drugega porabnega, bom tembolj vesel.

Sprejmi moje najlepše pozdrave!

J. Gregorič

Dokument št. 9: Odranci, 21. 4. 1969

Vir: NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.

Dragi Jože,

pošiljam Ti meditacijo *Meditacija za duhovnike*,⁵⁹ če misliš, da je primeren za *Novo pot*, pa jo priobči. Lahko črtaš in krajšaš po svoji uvidevnosti.

Kmalu Ti pošljem zgodbo za koledar[sic.], če že ni prepozno.

Prav lepo Te pozdravljam

Tvoj vdani [podpis] Lojze Kozar

Dokument št. 10: Krka 23. 4. 1969

Vir: ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze,

najlepša hvala za Meditacijo, ki sem jo danes dobil in prebral. Seveda je primerna za *Novo pot*, ki je vendar duhovniška revija. Krajšati in črtati ni bilo treba, saj si vse tako lepo preudaril in napisal, da bo duhovnikom lahko mnogo koristila. Samo spraševanje vesti na koncu sem izpustil.

Prosim Te, imej *Novo pot* vedno v mislih in za vsako številko kaj pošlji! Štiri črtice ali članke ali nekaj pesmi moraš na leto napisati. Ti si poleg dr. Cajnkarija in Rebule danes edini naš kat.[oliški] pisatelj. Vsi samo zahtevajo od Moh.

⁵⁹ Pripisano s kemičnim svinčnikom. Gl. prejšnjo opombo.

[orjeve] družbe, od *Nove poti*, pisati pa nihče ne »utegne« = ne zna! Kam nas bo to pripeljalo? Vedi, da je pisanje tudi apostolsko delo ljubezni do bližnjega.

Rebula mi je poslal meditacijo »*Škandal križa v škandalu Cerkve*«,⁶⁰ ki jo je imel v uršulinski cerkvi v Ljubljani 25. III. 1969. Objavil jo bom s Tvojo v prihodnji številki. -Za moh.[orjev] Koledar le pošlji, ko boš dokončal.

Prisrčne pozdrave Tvoj J. Gregorič

Dokument št. 11: Odranci, 25. 4. 1969

Vir: NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.

Dragi Jože,

prav lepa hvala za pismo in vzpodbudo! Pošiljam Ti prepis zgodbe, ki jo danes *Kako lepa je naša hiša*⁶¹ pošiljam tudi g. uredniku Dolencu za Mohorjev koledar. Presodi, koliko je vredna in lahko tudi kaj črtaš, kjer je zgodba morda po nepotrebnem razvlečena. Zgodba sama je vsekakor sodobna, saj je po resničnem dogodku, drugo vprašanje je, če je moje stališče do dogodka sodobno. Mene to ne moti, cilj mi je bil, zbuditi ljubezen do preprostosti, narave, dobrote in majhnih vsakdanjih lepot.

Nove poti še nisem prejel, sosednje so jo že dobili včeraj in so mi rekli, da si napisal zelo lepo oceno *Pajkove mreže*. Prisrčno hvala Ti zanjo!

Prav lepo Te pozdravljam in Ti želim mnogo uspehov in zadovoljstva pri Tvojem literarnem delovanju.

Tvoj [podpis] Lojze Kozar

Dokument št. 12: Krka 30. 4. 1969.

Vir: ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze!

Najlepša hvala za pismo in črtico »*Kako lepa je naša hiša!*«

Čestitam Ti, da si jo tako izvrstno napisal. Prepričan sem, da bo izvabila marsikatero solzo – zlasti iz oči starejših bralcev – morda pa bo koga celo nagnila, da ne bo brez potrebe zapuščal ljubega domačega kraja in silil v trpljenje, ki ga čaka v mestu in v tujini.

Ob branju te črtice sem prišel do spoznanja, da je Tvoja moč v kratkih spisih, v črticah, ne v daljših povestih.

⁶⁰ Alojz Rebula, *Škandal križa v škandalu Cerkve*, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 4–6, str. 107–115. V uvodu v meditacijo je uredništvo med drugim zapisalo: »V nunski cerkvi v Ljubljani je 25. marca 1969 pisatelj Alojz Rebula prebral meditacijo, ki je navdušila vse poslušalce; želeli so imeti njegove misli natisnjene, da bi jih še in še lahko v miru brali in premišljevali. Medtem je meditacija izšla v tržaški reviji *Most*. Ker pa *Most* naročnikom *Nove poti* ne pride v roke, smo se obrnili na pisatelja, sotrudnika naše revije, ki nam je rokopis svoje prelepe meditacije rad odstopil v objavo.« Prav tam, str. 107.

⁶¹ Pripisano s kemičnim svinčnikom.

Upam, da me boš prav razumel. Misel in čustva sta v Tvojem pisanju močnejša od literarne oblike. Zato taka črtica neprimerno močenje učinkuje in zapusti močnejši, trajnejši spomin, ker je koncentrirana na eno samo misel, eno samo čustvo. Mislim tudi, da boš lažje napisal deset takšnih črtic[,] kakor pa eno povest velikosti *Pajkova mreža* (ki je v zadnji redakciji, kakršna je tiskana, zelo dobra). Zato Ti priporočam, piši krajše stvari in napiši vsako leto vsaj 5–7 takih črtic, kot je ta zadnja. Tvoje stališče do dogodka in problema je pravilno in za nas sodobno, bodi prepričan. Ali si pisal po resničnem dogodku ali ne, to ni odločilno; odločilno je, da si napisal tako, kakor bi se lahko zgodilo pri nas vsak dan in na premnogih krajih. Zgodba ni prav nič razvlečena in je stilistično tako dognana, da ni bilo treba črtati niti enega stavka. Samo nekaj izrazov sem spremenil. -Prav zares si uspel, da se kar čuti, da napreduješ v pisanju krajših spisov. Zato Ti priporočam, da bereš Ivana Cankarja in kratke spise Iv.[ana] Tavčarja, Kersnika. Čim več boš pisal, tem čistejše bodo Tvoje črtice. To pomeni, da ne boš v spis spravljal stvari, misli in opisov, ki tja ne sodijo, ampak boš vsaki misli, vsakemu dogodku dal svojsko okolje in ozadje. Potem bo ena črtica zaleгла za sto pridig!

Ti o svojih literarnih načrtih nič ne govoriš! Pa bi bilo prav, če bi povedal, kaj snuješ. Jaz pa še enkrat poudarjam, da napiši tudi za vsak zvezek *Nove poti* vsaj en prispevek.

Lepe majniške pozdrave Ti pošilja

Tvoj J. Gregorič

Dokument št. 13: Krka, 24. 12. 1969

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215: voščilnica za božič.*

Mnogo blagoslova pri dušnopastirskem in literarnem delu! Prav lepa hvala za priobčitev mojih pripisov v koledarju![sic.] – Malo sem se prestrašil, ker je bila beseda MLADOST v prvem verzu brez navednic in z malimi črkami tiskana, pa so mi kolegi rekli, da so kljub temu razumeli, da je to ime ladje. Morda se kdo ne bo tako hitro znašel, kdaj je mladost MLADOST in kdaj mladost.

Če mi bo uspelo, Ti bom do konca marca zopet kaj poslal.

Prisrčno Te pozdravljam

Tvoj [podpis] Lojze Kozar

Krka 24. dec. 1969⁶²

⁶² Gregoričev pripis.

Dokument št. 14: Odranci, 17. 4. 1970

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.*]

Dragi Jože!

Pošiljam ti v pogled in oceno štiri pesmi in zgodbo *Kamen in srce*.

Dve pesmi: *[K]am me neseš, mati* in *Boleč spomin* ter zgodbo *Kamen in srce* sem poslal g. Dolencu za Mohorjev koledar. Drugi dve pesmi: *Plavam* in *Misli moje* pa sem poslal g. Smoleju za *Novo Mladiko*.⁶³

Rad bi pa slišal tvoje mnenje, zato te prosim, bodi tako prijazen, preberi vse to, ko boš utegnil in mi sporoči svoje mnenje, kaj ti ugaja, kaj ti ne ugaja, kaj bi se želel v pesmi ali prozi drugače bodisi vsebinsko ali oblikovno.

Kaj pa ti snuješ? Želim ti pri vsem veliko uspeha, zlasti pa kot tajniku MD, kar gotovo ni lahko, pač pa zelo odgovorna naloga.

Bog s teboj in lepo pozdravljen!

[Podpis] Lojze Kozar

Odgovoril 22. IV. 1970⁶⁴

Dokument št. 15: Krka, 22. 4. 1970.

Vir: ŽA *Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.*

Dragi Lojze!

Najlepša hvala za pismo, poslano črtico in pesmi.

Vse sem takoj prebral, saj mi pravzaprav malo pošlješ v branje. Pesmi so mi všeč, iz *Bolečega spomina* sem izvedel to, kar sem vedno slutil pri Tebi: verzi:

V srcu nosim glad prerani
ranjene ljubezni...

in zadaja

strup bodočim letom, dnevom, uram.

Ta huda depresija, ki Te spremlja vse življenje, se pozna vsakemu Tvojemu spisu. Skušaj jo premagati s krščanskim optimizmom in z vso duhovniško voljo.

Pesimizem si izrazil v povesti, ki si jo poslal dr. Cajnkarju, kakor mi je pravil, in z naturalistično groznimi barvami naslikal osrednji prizor.

⁶³ *Nova mladika* je bila revija, ki jo je začela izdajati MD leta 1970. Očitno je bil res problem med Smolejem in Kozarjem. Ko se je Smolej umaknil, je novi urednik Stanko Janežič (1920–2010) objavil črtico *Kamen in srce* v *Novi Mladiki*, II (1971), št. 1, str. 30–32; št. 2, str. 73–74; št. 3, str. 113–115; št. 4, str. 154–156; št. 5, str. 192–195; št. 6, str. 231–234; št. 7, str. 274–276; št. 8, str. 312–315; št. 9, str. 351–353; št. 10, str. 391–394; št. 11, str. 434–437; št. 12, str. 468–472. Pesmi *Plavam* in *Misli moje* ni bilo mogoče odkriti. *Kam me neseš, mati*, v: *Mohorjev koledar 1971*, Celje 1970, str. 71.

⁶⁴ Pripisal Gregorič s kemičnim svinčnikom.

Pesimizem in depresija sta pokvarila konec črtice *Kamen in srce*: zakaj oče, ki je iskal ljubezni pri svojih otrocih, odide v smrt, ko to ljubezen najde?! Naj ostane pri sinu Tjašu in njegovi dobri ženi; tako bi storil vsak normalen človek in to bi bilo zadoščenje pravici in bralcem. Zato prečrtaj nekaj zadnjih strani in tako končaj črtico, saj je že dovolj močno osvetljena nehvaležnost otrok do očeta in nauk je na dlani.

Včeraj smo imeli sejo tajništva MD in sem govoril z Dolencem o črtici *Kamen in srce*. Rekel je, da je za koledar odločno predolga in tudi sicer mu ni všeč, češ da je preveč reportažno napisana. Jaz s slogom pisanja soglašam, le konec želim drugačen, kakor sem že povedal. Zato bi ponudil črtico prof. Smoleju⁶⁵ za *N[ovo] Mladiko*, kjer bi lahko izšla v več številkah. Jaz jo prav rad objavim v *Novi poti*, vendar bo dosegla svoj cilj le, če izide v *N[ovi] mladiki* ali v Koledarju. Če je tudi doslej ne bi sprejeli, počakaj do prihodnjega leta. Smolej pravi, da bo samo do konca leta urednik *N[ove] mladike*, pa se bo potem lažje natisnila.

Pesmi so vse zelo dobre in jih rad vzamem v *Novo pot*, če ne bodo sprejete v Moh. Koledar ali v *N[ovo] mladiko*.

Jaz se trudim na vse plati, kolikor morem. Zdaj pišem že peti članek o pok. Pavlu Perku⁶⁶!

Danes mi je neki Štefan Flisar⁶⁷ iz Moravcev poslal šop pesmi, ki pa najbrž ne bodo zrele. Kako težko je s takimi proizvodi!

Oglasi se še kaj in sprejmi moje najlepše pozdrave. J. Greogrič

Dokument št. 16: Miška govori s Pejpom lirično – drugod pa naturalistični vložki – torej stilno neenotno

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.*

Miška je bil prav tako nezakonski sin kakor Pejp, trpel je vedno in od vseh – tepen, zaničevan – zagrenjen do konca, cinik, fatalist, zato ljubi Pejpa, ki

⁶⁵ Viktor Smolej (1910–1992) je bil velik strokovnjak za slovakistiko, publicist, literarni kritik, prevajalec in leksikograf. Po maturi 1929 je študiral jugoslovansko literaturo in srbohrvaški jezik. Po diplomi 1933 se je eno leto izobraževal v Bratislavi. Nato je do novembra 1936 delal v uredništvu MD. Sledile so različne službe, med vojno izgon, zapori in sodelovanje na prosvetnem področju pri SNOS, po vojni pa pri prosvetnem ministrstvu in na FF. Prim. France Dobrovoljc, *Smolej, Viktor*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi588611/> (pridobljeno: 26. 7. 2024). Kot vidimo iz dokumentov, je Smolej tudi po vojni sodeloval pri MD in urednikovanju *Nove Mladike* v prvem letu izhajanja. Deloval je v pomembnih porah družbenega življenja (Univerza, Ministrstvo za prosveto) in bil obenem literarno jezikoslovni znanstvenik, predvsem na področju vzhodnega bloka, zato je bilo verjetno koristno, da je sodeloval tudi pri MD, saj se je tako tudi z njegovo pomočjo lahko izognila nameravani likvidaciji s strani KPS.

⁶⁶ Pavel Perko (1877–1970) je bil posvečen 1901 in po bogoslovju od 1902 do 1910 opravljal razne kaplanske službe, nato postal župnik na Česnjicah nad Blagovico, kjer je ostal 25 let. Po upokojitvi se je nastanil na Muljavi, kjer je tudi umrl. Kot pisatelj in pripovednik je pisal v vse pomembnejše predvojne publikacije (DS, LZ, S in MD). Prim. France Koblar, *Perko, Pavel*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi414663/> (pridobljeno: 26. 7. 2024). Glede na to, da sta bili to nekoč sosednji župniji, danes pa Muljava spada pod Krko, je razumljivo, da sta se sosednja župnika poznala, glede na to, da sta imela oba tudi darove literarnega ustvarjanja, pa je bilo njuno sodelovanje gotovo še globlje.

⁶⁷ Verjetno gre za Štefana Sandija Flisarja (1951–2004), pesnika panonskih ravnin in ustanovitelja prve turistične kmetije v Moravskih Toplicah. Prim. <https://www.pomurski-muzej.si/pages/posts/obina-moravske-toplice-kronologija-148.php> (pridobljeno: 27. 7. 2024).

ga je življenje prav tako teplo kakor njega – Miškova pripoved o župnik.[ovih] hlačah in suknjiču 14. pogl ne spada v povest!

Pomenki med Pejom in Miško so včasih hudo naivni.

7 let vojaščine ni trajala od 1907–1914!

14. pogl. o boljševikih in pravičnosti oblastnika

16. pogl. o Bogu govori Pejpa, zakaj Bog siromakov ne mara.

Lojze Kozar

Materina ruta

Prebral 3. III. 1971⁶⁸

Dokument št. 17: Polica 9. 3. 1971. 61290 Grosuplje

Vir: ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze!

Te dni sem našel med svojimi papirji tipkopolis Tvoje zgodbe »*Kamen in srce*« in nekaterih pesmi. Odgovoril sem Ti 22. IV. 1970, Tvojega odgovora na svoje pismo pa nisem dobil.

Tipkopolis Ti takoj vračam, čeprav so pesmi že izšle v MK, *Kamen in srce* pa sedaj izhaja v *Novi mladiki*. Boš imel za spomin.

Jaz sem se medtem s Krke preselil na Polico, ki je manjša od Krke (11. avg. 1970), in tudi pustil tajništvo MD (3. dec. 1970). V pismu si zapisal, da tajništvo ni lahka, pač pa zelo odgovorna naloga. Res je bilo zelo težko opravljati to delo s podeželske župnije in hoditi na seje; toda glavni vzrok mojega odstopa je bilo ravnanje nekaterih odbornikov MD, zlasti prof. Smoleja. -Ker je tudi *Nova pot* prenehala izhajati, imam nekoliko manj literarnega dela – pa še vedno dovolj; saj je dovolj priložnosti za objavo, če kaj dobrega napišeš.

Prejšnji teden sem prebral tudi Tvojo »*Materino ruto*«, ki mi jo je dal dr. Cajnkar. Zdaj jo bodo odborniki MD menda potrdili, čeprav bi bilo koristno, ko bi se tu in tam še kaj črtalo. Nekatera poglavja so zelo dobra, druga pa še vedno predolga. Tudi stilne enotnosti ni povsod: realistični, celo materialistični prizori se menjavajo z liričnimi (preveč liričnih) vložki. Tudi Miška s Pejpom govori včasih preveč kunšno, drugič preveč naivno. Tista Miškova pripoved o župnikovih hlačah in suknjiču (4. pogl.) ne spada v povest, ker samo zavlačuje razvoj dejanja. Pa to bo lahko popraviti, če povest le načelno sprejmejo.

Sicer pa Ti moram dati priznanje za Tvojo pridnost in delavnost. le delaj, dokler moreš in imaš priložnost, da kaj lepega poveš in dobrega storiš.

Prav lepo Te pozdravlja J. Gregorič

⁶⁸ Zapisane Gregoričeve pripombe na majhnem listku z originalnimi napakami.

Dokument št. 18: Odranci, 10. 3. 1971

Vir: NŠAL 532, *zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215.*

Dragi Jože!

Lepa hvala za poslane stvari, predvsem pa zato, da si se zopet enkrat oglasil!

Seveda sem bil za pisanje jaz prej na vrsti, ker ti še nisem odpisal na tvoje zadnje pismo, toda hotel sem se s teboj osebno pogovoriti, zato sva te s prijateljem Štefanom Zverom⁶⁹ šla iskat proti koncu avgusta ali pa je morda bilo že v septembru na Krko. Pa te ni bilo več tam. Ker sva se morala vrniti še isti dan, te nisva šla iskat na tvoje novo mesto, saj nisva niti prav vedela, kje si in kako daleč je to od Krke. Nameravala sva te obiskati kdaj v oktobru, pa so dnevi hitreje potekali kakor sva se midva odločila in tako nisem niti pisal niti prišel.

Nič nisem vedel, da si pustil tajništvo pri MD. Letos januarja mi je g. Cajnkar omenil samo toliko, da je z novim odborom težava. Nekaterim nekaj velja samo še Pavle Zidar,⁷⁰ zato bo verjetno tudi z mojo povestjo težava. Zdaj vem, da bo težava, saj sem s tem, da nisi več tajnik MD, izgubil dobrega in veljavnega zagovornika mojega pisanja. Zdaj pa menda pri MD vedri in oblači prof. Smolej, ki mojemu pisanju ni naklonjen. Za *Novo mladiko* me je sicer prosil, naj sodelujem, ko pa sem mu tekst poslal, mi je odgovoril, da dveh povesti res ne more pripobčevati[sic.], ker je že sprejel Zidarjevo.⁷¹ To ne bi bilo nič hudega, če bi bilo res, toda že v prvi številki sta izšli dve povesti, zato sem smatral navedeni vzrok samo kot izgovor in sem mu to tudi pisal. Pa mi je zameril. Poslal sem tudi dve pesmi, pa ni priobčil nobene, niti ni odgovoril na moje pismo.

Veseli me, da si *[M]aterino ruto prebral*. Imaš prav, da bi nekatere stvari lahko izostale, saj bo povest kljub temu dovolj dolga. Vendar dogodek s hlačami hoče bolje osvetliti Miškovo podobo, da ni samo zagrenjen starec, ampak tudi hudomušen in vsaj včasih tudi vesel možak. To je pravzaprav osnovna poteza njegovega značaj[sic.], samo da mu življenje ni dalo, da bi se mogle razviti in priti do izraza. Brez te zgodbe bi ga poznali samo od temnejše strani. Gotovo pa imaš prav, da ta vložek razvoj dejanja nekako zavira. Meni pa je šlo pri tem

⁶⁹ Štefan Zver (1925–2012) je leta 2011 v Žetalah obhajal biserno mašo in 50-letnico župnikovanja v Žetalah. V tem času je veliko storil za duhovne poklice in tudi na gospodarskem področju, predvsem z obnovami cerkve, kapelic in križev. Prim. <https://www.druzina.si/clanek/60-29-biserna-masa-v-zetalah> (pridobljeno: 27. 7. 2024). Več o njem tudi v: Lojze Gajšek, *Žetale*, Celje 2001.

⁷⁰ Pavle Zidar (1932–1992), pravo ime Zdravko Slamnik, je kot učitelj deloval po več krajih na Dolenjskem, med drugim tudi v Zagradcu. Bil je eden najplodovitejših pisateljev in pesnikov po vojni ter za svoje delo prejel tudi številne nagrade. Prim. Maja Lapornik Pelikan, *Zidar, Pavle*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi579878/> (pridobljeno: 27. 7. 2024).

⁷¹ *Nova Mladika* je prinesla *Luč z Vrhovelj* avtorice Zore Tavčar in *Korenine moje* Pavla Zidarja, ki jo je posvetil v prometni nesreči pri Volarskem mostu pri Tolminu umrlemu župniku Francu Droletu (1928–1969). Prim. *Nova Mladika*, (1970) I, št. 1, str. 22–24 in 25–29. Očitno je Smolej bolj cenil Zidarja kakor Kozarja, saj ni objavil njegovih del, o Zidarju pa je v svojem zadnjem zapisu v *Novi mladiki*, urednikovi besedi, med drugim zapisal: »Vsekakor pa velja podčrtati bistveno pobudo, ki jo prinaša Zidarjeva povest: *Korenine moje* pomenijo stik s slovensko neposredno sodobnostjo, neposreden stiks sodobnim slovenskim proznim ustvarjanjem in iskanje novih potov za ljudsko povest.« *Nova mladika*, I (1970), št. 12, str. 379.

za to, da Miška stopi pred nas takšen, kakršen je. *Kamen in srce* sem razširil na nekaj več kot petdeset strani. Ker so nekateri imeli pomisleke, da je zgodba pretemna – čeprav ni niti senca tistega, kar se starim ljudem tuintam[sic.] res dogaja – sem podaljšal predvsem Tjaševo zgodbo, ki je s svojo ženo Zoro res lep in svetel lik v zgodbi.

Z dodatkom sem skušal spraviti na pravo pot tudi Tineka in Lizo, prav tako pa tudi najbrezrčnejšo izmed vseh – Geto, čeprav je njeno poboljšanje samo še v daljnji možnosti.

Zgodbe nisem še končal, manjka mi zaključek dveh treh strani. Tako krpanje je težka stvar in tvegana, vendar se mi zdi, da je še kar šlo, moram samo še najti dober zaključek.

Zakaj pa *Nova pot* ne bo več izhajala? Kolege sem spraševal, pa mi nihče ni vedel odgovora.

Sprejmi prisrčne pozdrave in vse dobre želje!

Tvojega pisma se vedno razveselim, zato se še kaj oglasi.

[Podpis] Lojze Kozar

Dokument št. 19: Stična, 21. 3. 1982.

Vir: *ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.*

Dragi Lojze!

V četrtek (18. III.) sem se vrnil iz bolnišnice, kjer sem prebil 29 dni (od 17. II. do 18. III). Položila me je huda gripa, potem so pa odkrili še kronično vnetje jeter, zaradi česar mi je zadnji mesec skočila sedimentacija na 44–45! Upam v božjo pomoč, zdravniki pa so mi dali s seboj tablet za kake štiri mesece. Takrat bo že resnična pomlad, ki bo podprla tudi moje zdravje, kakor upam.

Počasi bom moral zopet zbrati gradivo za »*Družinsko pratiko* 1983«. Zato se obračam nate, da kaj primernega, krajšega pripraviš. Če že imaš pri rokah, bom še bolj vesel, če mi takoj pošlješ. Najbrž Ti je Št.[efan] Zver povedal, da si naročniki *Pratike* želijo krajših črtic (*Odščipnjeni ekvator* je nekoliko dolg)⁷² in več za razvedrilo, za smeh. Moramo se tudi na take pripombe ozirati, da ne izgubimo bralcev, saj edino s *Pratiko* in veroučnimi knjigami kaj zaslužimo, pri drugih knjigah pa je večja ali manjša zguba.

V upanju, da me boš kmalu razveselil s kakšno prijetno pošiljko, Te najlepše pozdravljam. Zadnji termin pa je konec aprila.

Tvoj Jože Gregorič

⁷² Gregorič je *Družinsko pratiko* urejal med letoma 1982 in 1990. Prim. Južnič, *Domožnanec*, str. 114. Črtica *Odščipnjeni ekvator* je objavljena v *Družinski pratiki za leto 1982*, Ljubljana 1981, str. 117–128.

Dokument št. 20: Stična, 3. 5. 1982.

Vir: ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze!

Najlepša hvala za črtico za [D]ružinsko pratiko 1983. Prav dobro si jo napisal, vendar je tematika kočljiva prav zato, ker je iz resničnega življenja. Veš, kaj pravi hrvaški pregovor: Istinu reci pa uteci! Ali kakor je zapisal Župančič, da so nekomu pri naši zabavi gosli razbili na glavi. Zakaj? Bil je še mlad – pa je sviral resnico.

Pač pa Ti brez pridržka čestitam za črtico ali izpoved »Korenine mojega življenja«, ki je izšla v *Oznanjenju* I.⁷³ To je gotovo ena Tvojih najboljših stvari, če ne celo najboljša. Izredno lepo si povedal.

Kaj pa sicer delaš? Ali kaj večjega pišeš? Mohorjeva je vedno v hudi stiski za pripovedna dela. Zdaj ima pa še druge težave in pred nami je občni zbor! Kako se bo odločilo?

Če ta mesec kaj prideš v Stično, bom prav vesel. Torej na svidenje in lepe pozdrave, Tvoj J. Gregorič

Dokument št. 21: Odranci, 5. 6. 1982

Vir: NŠAL 532, zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 236.

Dragi Jože,

za *Družinsko pratiko* Ti pošiljam nov sestavek. Če je zanj prepozno ali Ti pa ne bi bil všeč, mi ga, prosim, vrni, ga bom uporabil za *Stopinje*.⁷⁴ Upam, da Te ne bo motilo, da je vojak Rus. zdaj[sic.!] smo menda že prek tega. Dogodek je resničen in se mi je to zares pripetilo. Za zgodbo to seveda ni važno, ampak povem samo zato, zakaj je vojak Rus in ne recimo Nemec. Bolj po nekdanji liniji bi seveda bilo, če bi ruskemu vojaku pripisali vse dobro, nemškemu pa vse slabo. Približno taki so naši filmi. Njih ne gledam⁷⁵

Čeprav sem nekoliko pričakoval, sem bil vendarle nekoliko začuden, da se vam je zdela prejšnja črtica za *Pratiko* neprimerna. Gotovo si bral Hofmanovo Noč do jutra, Godinov Molčeči orkester, Štihovo Knjigo, ki noče biti requiem in

⁷³ V tej izpovedi omenja tudi gornji pripetljaj med Smolejem, Gregoričem in njim glede *Kamna in srca*: »Ko je začela izhajati *Nova Mladika*, me je njen urednik Viktor Smolej povabil k sodelovanju in napisal sem kratko zgoščeno povest *Kamen in srce*, s podnaslovom *Sodobna pravljica*. To je boleča, žalostna zgodba sodobnega starega človeka, ki so ga njegovi zapustili in takorekoč nima mesta v hiši. Starec pa najde srce tam, kjer ga ni pričakoval, pri svoji mestni snahi, tej pa noče biti v nadlego, kakor da je nečesa kriv pred njo. Resnična zgodba, ki mi je služila za osnovo, je bila še veliko bolj trda in neusmiljena, toda če bi jo tako zapisal, bi mi nihče ne verjel, da je kaj takega mogoče.« Kozar, Korenine, str. 27.

⁷⁴ Lojze Kozar, Težišče sveta prehaja na jug; Prijateljska srečanja; Moji konjički; Janoš Kūhar, vsi v: *Stopinje*, 1982, str. 62–64; 74–76; 113–119; 154–158.

⁷⁵ Podčrtal in tekst v ležečem dopisal Gregorič.

podobne stvari.⁷⁶ To vse je pravo ostro ogledalo razmer in družbe, kjer udarjajo s težkimi boksarskimi rokavicami, jaz pa sem svoji Geti izruvani s korenino nataknil prijetne žametne rokavice, da ja ne bi nikogar zbolel kakšen njen poskusni božajoči udarec, pa ste se še tega zbali.

Ne verjamem, da je tisti prijatelj oblastnikov, ki jim samo kima in nič ne pokritizira, saj na ta način slepi sebe in nje, ki že zaradi višine na kateri so, ne morejo opaziti, kaj se v nižinah, kjer so navadni ljudje, dogaja.⁷⁷

V zgodbi tudi nisem hotel vsiljevati meril, kaj je boljše: v enem kosu ali po stari navadi, hotel sem le opisati čustvovanje ogromne večine ljudi in njihove pomisleke rpoti[sic., proti?] takemu združevanju zemljišč, kakor se to v resnici dogaja, namesto da bi prepustili stvar ljudem samim, naj se med seboj dogovorijo. Če bi obveljal svoboden dogovor, bi marsikateri kmet rad šel v to »v enem kosu«, kdor pa ne bi šel, tudi nič hudega, saj kmetje še vedno veliko pridelajo in brez izgub. Si kdaj slišal, da je skupnost kmetu pokrila kakšen primankljaj kakor jih tolikokrat pokrije zadružnemu ali državnemu posestvu?

Prav lepo Te pozdravljam in upam, da Te bom lahko drugi ali tretji teden obiskal!

Tvoj [podpis] Lojze Kozar

Dokument št. 22: Stična, 7. 6. 1982.

Vir: *ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.*

Dragi Lojze!

Danes sem dobil Tvoje pismo in črtico *Jeklena kobra*. Hvala Ti za oboje. Povem Ti po pravici, da sem se bal, da boš užaljen, ker smo Ti zavrnil črtico o Getini tragediji. Čeprav ne odobravaš našega dejanja (nisem hotel sam prevzeti odgovornosti niti za objavo niti za zavrnitev), si bil pripravljen napisati drugo zgodbo za *D.[ružinko] pratiko*, kar si tudi storil. Žal pri tem nisem imel prav nič bolj srečne roke kot pri Getini zgodbi. Ne vem, kaj Te je napadlo, da si ravno za *Pratiko* začel obravnavati take zgodbe, kjer se sproščajo najnižje (diabolične) strasti, ki planejo na dan iz človeških ali nečloveških mejnih situacij! Tukaj je neki nesporazum. Kaj je namen *D.[ružinke] pratike*? Ali to, da obravnava mejne situacije, v katere neizprosno življenje (ne logika!) kdaj privede človeka, da je komaj še kaj človeškega v njem – ali pa je namen *D.[ružinkse] pratike*, da nudi bralcem nekaj razvedrila in lažjega, a lepega branja, po katerem jim v duši vzklije tudi kakšna lepa, plemenita misel? Po mojem prepričanju je to drugo naloga *D.[ružinske] pratike*. Tudi Ti, ki že dolgo sodeluješ pri *D.[ružinski] pratiki*, si

⁷⁶ Podčrtal z rdečim kemičnim svinčnikom Gregorič. Branko Hofman, *Noč do jutra*, Ljubljana 1984; Ferdo Godina, *Molčeči orkester*, Ljubljana 1981; Bojan Štih, *Knjiga, ki noče biti requiem*, Ljubljana 1981.

⁷⁷ Ibid.

doslej prispeval takšne črtice, zraven še kaj humorja in blage satire – zdaj pa naenkrat s kolom mahaš proti medvedu, ki ga lahko s kolom tudi zadeneš, toda končno bodo zmagale strašne medvedove šape in zobje in Tebe ne bo nikjer več. To ni junaštvo, ampak nesmiselno podajanje v nevarnost. Te dni sem slišal v radiu, da je neki francoski snemalec hotel za televizijo posneti napad izraelskih letal na Libanon – pri tem pa je bil sam ubit!

Čudim se Ti, ki pišeš tako preudarno in z željo povedati kaj spodbudnega (to je naloga vsakega pisatelja, duhovnika pa še tem bolj), da se spuščaš v take naturalistične nižine in jih opisuješ tako nadrobno. Omenjaš Hofmanovo *[N] oč do jutra*. Vem, da je bil ta tekst dolga leta pod ključem. In zdaj, ko je izšel, kaj je dosegel, kaj se je spremenilo? Nič, stokrat nič in se ne bo. Jaz sem to delo začel brati, pa sem ga kmalu raztrgal in novo knjigo vrgel v peč – zaradi pornografije, ki je v njem. Tu ne velja noben odgovor, češ da opisuje resnične stvari. Koliko je še strahotno resničnega v človeški družbi in zgodovini toda to spada v bolnišnice sanatorije in norišnice, ne pa v literaturo, v umetnost. Umetnost lahko opisju tudi senčne strani v človeku, toda tako, da te pretrese in očisti, oplemeniti, to pisanje pa človeka navdaja z gnusom do vsega in ga podre do tal. To ni umetnost, ampak dekandenca in taka »dela« so (Hvala Bogu) pozabljena s tistim dnem, ko izidejo. Godinovega *Molčечега orkestra* nisem bral, priznam, prav tako nisem bral Štihove *Knjige, ki noče biti requiem*, čeprav jo imam na polici. In če taka knjiga izide pri Slovenski matici ali v kakšni drugi založbi v nekaj tisoč izvodih, je to popolnoma nekaj drugega, kot če izide v *D.[ružinski] pratiki* v sto tisoč izvodih. To moraš razumeti. Tvoja zgodba o tragiki Gete in o vsem, kar jo je sprožilo, bi mogla biti odlično poglavje v daljšem tekstu o vsej tej problematiki, ki je zadnjih 40 let doživlja naše podeželje. Samostojno vzeta je napad na neki proces, ki se dogaja – to pa ni namen *D.[ružinske] pratike*, kot sem že rekel. Isto velja za naturalističen opis s pijanim ruskim vojakom v vojni psihozi, ko človek posurovi do gnusnih oblik. Komu naj koristi takšno branje?

Zapisal si, da ni prijatelj oblastnikov, ki samo kima in nič ne pokritizira, saj na ta način slepi sebe in nje. To so precej hude besede, na katere Ti ne bom odgovarjal. Gre tudi za to, kdaj, kje in v kakšni obliki poveš komu neprijetno resnico. Zgled za to nam je lahko sedanji papež, ki se toliko trudi za moralni in človeški dvig sedanjega sveta. Govori vedno o bistveno istih vprašanjih, ki tarejo vesoljni svet, toda v vsakem kraju nekoliko drugače. Mnogi ga sprejemajo z odrptim srcem, drugi spoštljivo pišejo o njegovem prizadevanju. Uspehi pa se bodo videli šele čez leta in končno besedo bo izrekla zgodovina.

Mislim, da sem Ti že pisal, da se duhovniki (vsaj nekateri) pritožujejo nad *D.[ružinsko] pratiko* 1982, češ da je preveč resna. Upam zagovarjati vsak pripevek v njej, da ima smisel in korist za pametnega bralca. O prejšnjih letnikih

D.[ružinske] pratike so pripovedovali, da je koprski škof⁷⁸ prepovedal priporočati jo v cerkvi, ker so bile v njej dvomne, spolzke šale. Vem, da je težko pisati, toda tudi urejati revijo, zbornik itd. je težko. Ljudje imajo mnogo poguma za kritiziranje stvari, ki jih niti prebrali niso.

V podobnem in še težjem položaju je sedaj Mohorjeva družba. Sem daleč od tega, da bi zagovarjal vse, kar dela in izdaja, še vedno pa pošten bralec lahko dobi iz njenih rednih knjig mnogo zdrave duhovne hrane. Zato tudi zasluži, da jo duhovniki priporočajo, četudi jim kak članek ni včeč[sic.]. Pokojni dr. Cajnkar je večkrat rekel: kdor dela, stori tudi kakšno napako, kdor pa nič ne dela, mu nima pravice očitati.

Tako, dragi Lojze, sem Ti nametal nekaj svojih misli, ki so se mi sprožile ob branju Tvojega pisma in obeh zadnjih črtic. *Jekleno kobro* Ti bom vrnil po Camplinu,⁷⁹ s katerim se čez teden dni srečava na seji tajništva SDD. Če mi pa na moje pismo kaj odgovoriš, bom hvaležen. Le tako se bomo sporazumeli.

Prav lepo te pozdravlja Tvoj Jože Gregorič.⁸⁰

Dokument št. 23: Stična, 28. 2. 1983.

Vir: ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze!

Čas hitro beži, danes je že konec februarja!

Upam, da tudi zimski čas dobro izrabljaš in pridno pišeš. Ali misliš kaj na *Družinsko pratiko*? V prihodnji *pratiki* bi želel imeti kakšno Tvojo črtico in Te prosim, da kaj primernega pošleš. Lani sem Ti povedal, kaj se mi ne zdi primerno za *pratiko*. Tvoj prispevek bi želel imeti do konca aprila, torej imaš še dva mesca[sic.] časa.

Upam, da si zdrav. mene je zopet obiskala gripa in me za šest dni položila v posteljo. Hvala Bogu, da mi ni bilo treba iti v bolnišnico, minilo pa bo zopet nekaj mesecev, da se okrepim.

Pričakujem torej Tvojega sodelovanja in Te najlepše pozdravljam

Jože Gregorič

⁷⁸ Janez Jenko (1910–1994), v duhovnika posvečen 1934, v škofa v Logu pri Vipavi 1964, škof AASP in koprski od leta 1964 do 1986. *Letopis*, str. 231.

⁷⁹ Ivan Camplin (1912–2008) je bil med vojno preganjan zaradi sodelovanja z revolucionarji. Po vojni je bil 30 let župnik v Dobrovniku, nato leto dni v Ljubljani tajnik CMD. Tri leta po upokojitvi je zopet začel opravljati duhovniško službo v Gornjih Petrovcih in dolga leta skrbel za Slovence v Porabju. V več revijah je objavljaj biografske, spominske in druge članke ter nekrologe. Jožef Papp, *Camplin, Ivan*: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/camplin-ivan/> (pridobljeno: 24. 7. 2024).

⁸⁰ Gregorič dopisal z nalivnikom.

Dokument št. 24: Stična, 17. 6. 1986.

Vir: ŽA Odranci, zapuščina Alojzija Kozarja.

Dragi Lojze!

Dobil se[m] Tvojo povest »*Topla babičina dlan*« in se Ti zanjo najlepše zahvalim. Upam, da bo prijetno in koristno branje, kakor so vse Tvoje stvari. Veseli me, da še vedno snuješ in pišeš in Ti želim, da bi nam poslal še mnogo zrelih sadov svojega peresa. Morda bom o knjigi kaj spregovoril v *Glasniku Slov. [skega] duh. [ovniškega] društva*.

Za god, ki je pred nami, Ti želim predvsem ljubega zdravja in božjega blagoslova pri vsem delu ter Te prav lepo pozdravljam

Jože Gregorič

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Nadškofjski arhiv Ljubljana (NŠAL)

532, Zapuščine duhovnikov, Gregorič Jože, šk. 215, 219, 225, 239.

596, zapuščine duhovnikov, F. S. Finžgar, šk. 415.

Nadškofjski arhiv Maribor (NŠAM)

Mohorjeva družba, št. 46, dopisi 50. leta.

Mohorjeva družba, št. 47, finančne zadeve.

Župnijski arhiv (ŽA) Odranci

Dnevnik dela za novo cerkev v Odrancih.

Dnevnik gradnje nove cerkve (zvezek).

Korespondenca z Jožetom Gregoričem

Kronika Župnije Odranci, neobjavljen prepis rokopisa.

Zapuščina Alojzija Kozarja.

Župnijski arhiv (ŽA) Krka

Kronika Župnije Krka 1948–, neobjavljen rokopis.

Časopisi in listi

Ameriška domovina, 1966.

Delo, 1996, 1989.

Družina, 2001.

Nova pot, 1953, 1957, 1966, 1969.

Literatura

Čipić Rehar, Marija. Priprava, sprejem in pomen protokola med SFRJ in Svetim sedežem, v: *Prispevki za novejšo zgodovino*, XLII (2002), št. 3, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana, str. 75–90.

Dominko, Klavdija, ur. *V slavi vstajenja. Kronika Kozarjevega leta*. Župnija Odranci, Odranci 2010.

Gajšek, Lojze. *Žetale*. Župnija Žetale, Celje 2001.

Godina, Ferdo. *Molčeči orkester*. Obzorja, Maribor 1981.

Gregorič, Jože. Iz Kostela v Kočevje, v: *50 let slovenske gimnazije v Kočevju*, gimnazija Kočevje, Kočevje 1969, str. 78–88.

– – –. Joža Vovk, v: *Nova pot*, IX (1957), št. 4–9, Glasilo CMD, Ljubljana, str. 175–178.

– – –. Med novimi knjigami, v: *Nova pot* XXI (1969), št. 1–3, Glasilo CMD, Ljubljana, str. 97–99.

– – –. *Podoba duhovnika v slovenskem slovstvu*. Družina, Ljubljana 1979.

Guček, Boštjan. *Zgodovinski kontekst izhajanja Biltena – glasila duhovnikov članov in simpatizerjev OF*, diplomsko delo, Ljubljana 2001.

Hofman, Branko. *Noč do jutra*. Slovenska matica, Ljubljana 1984.

Južnič, Stanislav et al., *Domoznanec in kulturni delavec Jože Gregorič (1908–1989) : kostel-ski ponos na slovenskem leposlovnem nebu*, Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2011.

Kozar, Lojze. Meditacija za duhovnike, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 4–6, Glasilo CMD, Ljubljana, str. 123–128.

- – –. Korenine mojega življenja, v: *Oznanjenje. Zbornik za krščansko omiko in kulturo*, ŽU Poljčane, Haloze 1982, str. 22–28.
- – –. Janoš Kühar, v: *Stopinje*, Pomursko pastoralno območje, Murska Sobota 1982, str. 154–158.
- – –. *Javorove gosli, Ranjena mladost in Kako lepa je naša hiša*, v: *Mohorjev koledar 1970*, Založniško podjetje MD, Celje 1969, str. 46; 60–68.
- – –. Kam me neseš, mati, v: *Mohorjev koledar 1971*, MD Celje, Celje 1970, str. 71.
- – –. Kamen in srce, v: *Nova mladika*, 2 (1971), št. 1–12, MD Celje, Celje, str. 30–32; 73–74; 113–115; 154–156; 192–195; 231–234; 274–276; 312–315; 351–353; 391–394; 434–437; 468–472.
- – –. Moji konjički, v: *Stopinje*, Pomursko pastoralno območje, Murska Sobota 1982, str. 113–119.
- – –. Odščipnjeni ekvator, v: *Družinska pratika za leto 1982*, Zadruga katoliških duhovnikov, Ljubljana 1981, str. 117–128.
- – –. Prijateljska srečanja, v: *Stopinje*, Pomursko pastoralno območje, Murska Sobota 1982, str. 74–76.
- – –. Težišče sveta prehaja na jug, v: *Stopinje*, Pomursko pastoralno območje, Murska Sobota 1982, str. 62–64.
- Kozar, Lojze ml. *Dober in nezlomljiv*, Župnija Odranci, Odranci 2017.
- – – Kozarjeva življenjska pot, v: *Župnik neuničljivega upanja. Posebna revija o Božjem služabniku Alojziju Kozarju ob 25. obletnici smrti*, Družina, Ljubljana 2024.
- Kušar, Alma Mater Mohorjana kliče, v: *Cerkev v sedanjem svetu*, III (1969), št. 1–2, Slovenske rimokatoliške škofije, Ljubljana, str. 27–29.
- Kvaternik, Peter. Pastoralna v Ljubljanski nadškofiji, v: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, ur. M. Benedik et al., Družina, Ljubljana 2002, str. 25–40.
- Letopis Cerkve na Slovenskem 2000*, Nadškofija Ljubljana, Ljubljana 2000.
- Nežič, Julka. Pastoralno delo Mariborske nadškofije, v: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju*, ur. M. Benedik et al., Družina, Ljubljana 2002, str. 41–61.
- Perko, Franc. Naše društvo v prihodnosti, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 10–12, Glasilo CMD, Ljubljana, str. 379–380.
- Rebula, Alojz. Škandal križa v škandalu Cerkve, v: *Nova pot*, XXI (1969), št. 4–6, Glasilo CMD, Ljubljana, str. 107–115.
- Smolik, Marijan. Tisk in drugi mediji v službi oznanjevanja, v: *Cerkev na Slovenskem v 20. stoletju* (ur. M. Benedik et al.), Ljubljana 2002, str. 203–211.
- – –. Mohorjeva družba od 1919 do 1995, v: *Družba sv. Mohorja: Celovška, Celjska in Goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru 1851–1995*, MD, Celje, Celovec, Gorica 1996, str. 61–92.
- – –. Imensko kazalo avtorjev, v: *Družba sv. Mohorja: Celovška, Celjska in Goriška Mohorjeva v slovenskem kulturnem prostoru 1851–1995*, MD, Celje, Celovec, Gorica 1996, str. 172–179.
- Štih, Bojan. *Knjiga, ki noče biti requiem*. Slovenska matica, Ljubljana 1981.
- Tavčar, Zora. Luč z Vrhovelj, v: *Nova Mladika*, I (1970), št. 1, MD, Celje, str. 22–24.
- Vovk, Anton. *V spomin in opomin*. Družina, Ljubljana 2003.
- Zidar, Pavle. Korenine moje, v: *Nova Mladika*, I (1970) št. 1, MD, Celje, str. 25–29.
- Ziherl, Boris. Ob stoletnici Mohorjeve, v: *Koledar Mohorjeve družbe 1953*, MD, Celje 1952, str. 115–116.

Spletni viri

- Čuk, Silvester. *Dolenc, Jože*: <https://revija.ognjisce.si/revija-ognjisce/27-obletnica-meseca/22845-joze-dolenc-1912-1994> (pridobljeno: 24. 7. 2024).
- Dobrovoljc, France. Smolej, Viktor: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi588611/> (pridobljeno: 26. 7. 2024).
- Koblar, France. Perko, France: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi414663/> (pridobljeno: 26. 7. 2024).
- Lapornik Pelikan, Maja. *Zidar, Pavle*: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi579878/> (pridobljeno: 27. 7. 2024).
- Miličević, Ana. *Kušer, Štefan*: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/kuser-stefan/> (pridobljeno: 26. 7. 2024).
- Vugrinec, Marko. *Jerič, Mihael*: <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/hu/oseba/jeric-mihael/> (pridobljeno: 24. 7. 2024).

POVZETEK

V prispevku želimo predstaviti duhovnika Jožeta Gregoriča (1908–1989) in Alojzija Kozarja (1910–1999) ter njuno korespondenco, ohranjeno v osebnih arhivih obeh duhovnikov. Pisma še niso bila objavljena, zato naj tudi to pomaga k hitrejši poti do časti oltarja, obenem pa izpolni nalogo, ki so si jo zadali ustanovitelji publikacije, da širšemu krogu predstavi vire za cerkveno zgodovino.

Ključne besede: *Jože Gregorič (1908–1989), Alojzij Kozar (1910–1999), korespondenca.*

Summary

***THE FINAL WORD WILL BELONG TO HISTORY: THE
CORRESPONDENCE OF JOŽE GREGORIČ (1908–1989) WITH THE
SERVANT OF GOD ALOJZIJ KOZAR (1910–1999)***

This article presents the priests Jože Gregorič (1908–1989) and Alojzij Kozar (1910–1999) and their correspondence preserved in the personal archives of both clergymen. Their letters have not yet been published, so it is our hope that this article will speed up their path to be raised to the Altar while simultaneously fulfilling the task set by the founders of this publication to present to the wider public sources for church history.

Keywords: *Jože Gregorič (1908–1989), Alojzij Kozar (1910–1999), correspondence.*